

Broeden bij de Buren

Over vrij- en broedplaatsen en culturele
participatie

Naam: Annemarie Bootsma

Opleiding: Culturele en Maatschappelijke
Vorming

Eerste lezer: Frans Berkers

Tweede lezer: Ad Henneveld

Haagse Hogeschool

Juni 2008

VOORWOORD

Het vinden van een onderwerp voor mijn scriptie was moeilijker dan verwacht. Ik heb vele interesses, wat het moeilijk maakte om er één te kiezen die de gehele scriptieperiode boeiend zou blijven.

Tijdens een gesprek met mijn oudere zus Christineke over de onderwerpkeuze, gaf zij mij een insteek voor een onderwerp. Ze had opgevangen dat de creatieve vrijplaats 'De Vloek' in Scheveningen in problemen zit. "Kun je daar niet wat mee met je scriptie?" vroeg ze me. Ik vond het meteen wel een spannend onderwerp. Doordat mijn zus zelf gekraakt heeft, weet ik er wel het één en ander vanaf, maar niet genoeg om de interesse te voeden. Meer onderzoek ernaar doen leek me dus heel erg leuk.

Na lang denken en overleg met docenten van school ben ik dan uiteindelijk op het onderwerp vrijplaatsen en culturele participatie gekomen. Het is een interessant, origineel onderwerp, waar ik me wel in kan verplaatsen. Ik wil dan ook bij deze mijn zus Christineke heel erg bedanken voor haar goede ideeën, niet alleen voor het onderwerp maar ook voor inhoudelijke ideeën en natuurlijk het ontzettend mooie en leuke titelblad. Ook wil ik mijn begeleider, Frans Berkers bedanken voor zijn fijne begeleiding tijdens het schrijven van mijn scriptie.

Annemarie Bootsma
Juni 2008

INHOUDSOPGAVE

Inleiding.....	5
H1: Culturele participatie	7
Cultuur	7
Kunst.....	7
Participatie	9
Cultureel burgerschap	10
Civiele samenleving	10
De kracht van culturele participatie.....	11
Vrije tijd	12
Animatie	13
Talentontwikkeling.....	14
Nederland en cultuurparticipatie	15
Samenvatting	17
H2: creatieve vrijplaatsen.....	18
Van anarchistische kraakbeweging naar creatieve vrijplaatsen	18
Creatieve broedplaatsen	21
De kracht van vrij en broedplaatsen	22
Civiele samenleving	25
Twee voorbeelden.....	25
Bewoners van de vrijplaatsen.....	26
Samenvatting	27

H3: De creatieve stad.....	28
Overall creatieve steden	28
Creativiteit	29
Creatieve klasse/creatieve industrie	29
Kruisbestuiving.....	31
Voorwaarden voor de creatieve stad	31
De stad	32
Nadelen van/kritiek op de creatieve stad.....	33
samenvatting.....	33
 H4: De overheid: cultuurbeleid en beleid creatieve broedplaatsen	35
Korte historische schets van het cultuurbeleid.....	35
Verschillende benaderingswijzen	36
Problemen binnen het beleid.....	37
Mogelijke verbeteringen binnen het beleid	38
samenvatting.....	39
 H5: De CMV`er in en rond de creatieve vrij- en broedplaatsen.....	40
Vrij- en broedplaatsen en de wijkbewoners	40
Vrij- en broedplaatsen en de overige instellingen	44
Vrij- en broedplaatsen en de gemeente.....	45
Sociale kaart Scheveningen	47
Een mogelijke activiteit.....	49
 Afsluiting	52
 Literatuurlijst.....	53

INLEIDING

Naar mijn mening is de kraakcultuur een cultuur die veel teweeg heeft gebracht binnen de maatschappij, maar is daarnaast ook een belangrijke subcultuur qua kunst en cultuur. Binnen de vrijplaatsen worden waanzinnige dingen bedacht, ontworpen, gemaakt en gedaan. Er is sprake van veel creatief talent binnen deze plekken, wat zich uit in veel verschillende werkvormen, zoals beeldende kunst, maar ook vaak in een andere vorm, zoals bijvoorbeeld een meer praktisch beroep zoals een timmerman.

In de jaren negentig bereikte de kraakcultuur haar hoogtepunt en was zij een grote vijand van de overheid. In sommige kraakpanden gebeurde meer dan iedereen eromheen wist. Bloeiende culturele en creatieve processen kwamen tot ontplooiden in deze creatieve vrijplaatsen. Er werd geëxperimenteerd met muziek, beeldende kunst en andere kunstvormen. De bewoners van deze creatieve vrijplaatsen ontwikkelden een totaal eigen leefstijl, dan die van de rest van de gemeenschap. In die tijd waren de kraakpanden in strijd met het gevoerde cultuurbeleid en bouwkundig beleid van de meeste steden. Panden werden snel achter elkaar ontruimd, totdat er in Nederland bijna geen ruimte meer was om een bloeiende vrijplaats te ontwikkelen.

Tegenwoordig ziet de overheid meer de positieve kant van de vrijplaatsen en hun rol binnen de cultuur van een stad in en probeert zij een deel van de vrije en creatieve cultuur van de krakerbeweging terug te krijgen. Maar kunnen de creatieve broedplaatsen niet meer dan het culturele karakter van een stad vergroten? Ook komt culturele participatie aan bod. In deze scriptie onderzoek ik de mogelijkheden die de vrij- en broedplaatsen bieden binnen het vergroten van de culturele participatie onder wijkbewoners. Deze doelgroep is interessant, omdat ik denk dat hun participatie binnen de vrij- en broedplaatsen van groter belang is dan enkel de culturele participatie. Deze mogelijkheden komen binnen deze scriptie ook aan bod.

Met dit in mijn achterhoofd ben ik een vraagstelling gaan formuleren om hier achter te komen:

Hoe kan een CMV'er de omwonenden meer betrekken bij de creatieve vrij- en broedplaatsen om zo hun culturele participatie te vergroten?

De deelvragen die hieruit naar voren zijn gekomen zijn:

- Wat is culturele participatie?
- Wat is het maatschappelijk nut van cultuurparticipatie?
- Wat zijn creatieve vrijplaatsen/broedplaatsen?
- Wat bieden creatieve vrijplaatsen/broedplaats, wat is het maatschappelijk nut?
- Wat is momenteel het beleid betreft creatieve broedplaatsen?

Aangezien het begrip vrij- en broedplaatsen nog vrij nieuw is, denk ik dat er een grote rol voor de CMV'er in zit. Het uiteindelijke doel van het beantwoorden van de hoofdvraag, is hoe we de verschillende pinguïns op de voorkant van deze scriptie met elkaar kunnen mengen, zodat ze allemaal mooi gekleurd worden en zich ook zo voelen.

Ik begin mijn scriptie met een hoofdstuk over culturele participatie. Binnen dit hoofdstuk, leg ik uiteraard uit wat culturele participatie inhoudt, komen verschillende begrippen naar voren die te maken hebben met culturele participatie. Ook zal ik het nut uitleggen van culturele participatie: waarom is het eigenlijk zo belangrijk dat we bezig zijn met cultuur, doet dit wat met onze samenleving?

In het volgende hoofdstuk behandel ik creatieve vrijplaatsen. Hierin komt het ontstaan van een creatieve vrijplaats naar voren, maar ook het verschil tussen een creatieve vrijplaats en een creatieve broedplaats.

Ook in dit hoofdstuk besteed ik aandacht aan het maatschappelijk nut van een vrij- en broedplaats. daarna vertel ik over de creatieve stad, een belangrijke theorie binnen het beleid omtrent creatieve vrij- en broedplaatsen. Dit hoofdstuk sluit aan op het volgende hoofdstuk, dat zal gaan over het beleid rondom creatieve vrij- en broedplaatsen.

Binnen dit hoofdstuk wordt een korte historische omschrijving van het cultuurbeleid binnen Nederland gelegd en wordt de rol van de overheid binnen de vrij- en broedplaatsen omschreven.

Na dit laatste theoretische hoofdstuk wordt in een apart hoofdstuk praktisch antwoord gegeven op de hoofdvraag.

Ik heb deze scriptie kunnen schrijven op basis van een literatuuronderzoek, persoonlijke ervaringen en ervaringen van anderen binnen vrijplaatsen en vanuit mijn visie als professional.

H1: CULTURELE PARTICIPATIE

In dit hoofdstuk zal ik door een tussenliggende begrippen het begrip culturele participatie uitleggen. Hiernaast zal ik aandacht besteden aan de waarde van culturele participatie en wat het belang is voor de maatschappij.

Binnen culturele participatie zijn twee begrippen belangrijk, namelijk cultuur en participatie. Daarnaast is kunst belangrijk, omdat dit een groot deel van mijn scriptie omvat. Ik maak bewust een scheiding tussen kunst en cultuur, omdat cultuur meer omvat dan alleen kunst (*Berkers in: Spierts, 2000, blz. 93*).

Cultuur

Letterlijk betekent “cultuur” verbouwen; cultiveren. Cultuur heeft te maken met maken, scheppen, creëren. Wat verbouwd wordt, gecultiveerd, bewerkt door de mens, of gecreëerd, dat is cultuur. Wat valt er *niet* onder cultuur? Kennelijk alles wat niet door de mens verbouwd of bewerkt is, waar hij niet aan te pas komt. Het tegenovergestelde van cultuur is daarom niet 'onbeschaafd' of 'primitief', maar alles wat vanzelf ontstaat en groeit: (de) natuur. (lamin.nl). Socioloog Raymond Williams (*Ministerie van OCW*) onderscheidde bijvoorbeeld de volgende 3 vormen van cultuur:

1. Een algemeen proces van intellectuele, geestelijke en esthetische ontwikkelingen
2. Een bepaalde manier van leven, bijvoorbeeld van een groep of een tijdstroom
3. De producten van intellectuele en artistieke creativiteit.

In deze scriptie ga ik uit van de laatste vorm van cultuur, gekoppeld dus aan kunst. Het gaat mij namelijk om de kunst en de creativiteit binnen het woord cultuur. In deze tekst gaat het niet om verschillende culturen, of culturele verschillen binnen bepaalde doelgroepen, zoals het woord cultuur bedoeld wordt onder nummer twee (een bepaalde manier van leven, bijvoorbeeld van een groep of een tijdstroom) van de vormen van cultuur van het OCW.

Als we de definitie van Williams bekijken, zien we dat cultuur meer is dan alleen de kunsten, de normen en de waarden en de wetenschappen, het omvat een levensstijl van een bepaalde groep mensen en de manier waarop zij hun leven vorm geven. Ook anderen hebben een definitie gegeven aan “cultuur”. Zo heeft de antropoloog Tylor de volgende definitie geformuleerd: “Cultuur is het complexe geheel bestaande uit kennis, geloof, kunst, moraal, recht, gewoonte en alle andere vaardigheden verworven door de mens als lid van de samenleving” (*Berkers in: Spierts, 2000, blz. 93*).

Kunst

Binnen het sociaal culturele werkveld wordt met kunst vaak als middel gebruikt. Het wordt dan dus gebruikt om een doel te bereiken. Een doel waaraan gedacht kan worden is bijvoorbeeld een leerproces. Het uiteindelijke doel is een vaardigheid bemachtigen, op een speelse manier. Een voorbeeld is het leren van het alfabet. Kinderen wordt het alfabet geleerd door het zingen van een liedje. Hierdoor wordt het alfabet leren leuker gemaakt en dus een beetje makkelijker.

Een ander voorbeeld, meer gericht op het CMV werkveld, is bijvoorbeeld het jongerencentrum *Willemeen* in Arnhem, waar muziek gebruikt wordt om verschillende culturen bij elkaar te krijgen (*Spierts, 1998, blz.241*). De muziek is dan het middel wat gebruikt wordt. Kunst kan een doel zijn door er bijvoorbeeld van te genieten, bijvoorbeeld luisteren naar muziek of kijken naar beeldende kunst. Ook kun je er direct van leren, bijvoorbeeld een cursus kunstgeschiedenis of de kunstlessen op school.

De definitie van kunst is voor iedereen verschillend en kan dus ook niet kort en bondig worden weergegeven. Kunst kan op verschillende manieren benaderd worden. Ten eerste kun je de klassieke of humanistische waarde van kunst benadrukken en ten tweede kun je de vernieuwende rol die kunst in de samenleving moet hebben benadrukken. Anderen beweren dat alles wat gemaakt of gedaan wordt als kunst opgevat kan worden. In dit geval is het begrip “kunst” dus ontzettend breed. (*Berkers in: Spierts, 2000, blz. 96*).

Tegenwoordig wordt er verschil gemaakt tussen hoge en lage cultuur. De hoge cultuur bestaat in dit geval uit de wat meer elitaire vormen van cultuur, zoals theater en musea. Lage cultuur wordt ook wel populaire cultuur genoemd. Hieronder wordt meer de cultuur van de massa bedoelt, bijvoorbeeld populaire volkszangers binnen Nederland. Dit is door Knulst opgedeeld in “de Streng” en “de Milde Muze”. De Milde Muze maakt een ruime omschrijving over wat we onder kunst verstaan, terwijl de strenge muze uitgaat van regels die vaststellen wat kunst is en wat niet. Vroeger was deze scheiding duidelijk, tegenwoordig mag eigenlijk niet meer geoordeeld worden of iets überhaupt wel cultuur is. De grens tussen de lage en de hoge cultuur wordt steeds vager. Ook zijn er steeds meer mensen die zowel kunstvormen uit de hoge cultuur als uit de lage cultuur kunnen waarderen. Deze mensen worden “culturele omnivoren” genoemd; ze participeren niet in één bepaalde soort cultuur, maar nemen van alles een klein beetje.

Ook door definities zoals deze is het al moeilijk om te bepalen wat kunst is en zal dat in de toekomst nog moeilijker worden. Omdat kunst gebaseerd is op smaak, is moeilijk te bepalen of operamuziek kwalitatief beter is dan popmuziek (*De Waal, 2004, blz. 263*). Door de culturele competentie en de vrijheid die mensen bezitten, is het onmogelijk om iets te waarderen dan het andere. Onder “culturele competentie” wordt hier verstaan het zelfstandig en zonder culturele vooroordelen keuzes kunnen maken op het gebied van actieve en receptieve cultuurparticipatie (*de Waal, 2004, blz. 254*).

Ook zijn er verschillende manieren waarop mensen bezig kunnen zijn met kunst, dus zich cultureel kunnen vormen. Mensen kunnen *actief, receptief en reflexief* bezig zijn met kunst.

Als mensen *actief* bezig zijn met kunst betekent dit dat ze zelf aan het produceren zijn; ze zijn zelf aan het creëren. Een voorbeeld is wanneer iemand meedoet aan een schildercursus, of aan een dansworkshop.

De tweede vorm is *receptief* bezig zijn met kunst. Dit houdt in dat mensen bezig zijn met hoe iemand anders kunst beoefent of uitvoert. Bijvoorbeeld het bezoeken van een concert of theatervoorstelling, maar ook een museum valt hieronder. De laatste vorm van kunstbeoefening is het *reflexief* bezig zijn met kunst. Dit betekent dat je praat over kunst. De plek die kunst inneemt binnen de maatschappij is hier een voorbeeld van. Wanneer mensen een discussie met elkaar aangaan over de betekenis van kunst, is men *reflexief* bezig met kunst.

Kunst en cultuur zijn beide dus brede begrippen. Nu deze begrippen toegelicht zijn, wil ik het andere begrip toelichten, namelijk “participatie”.

Participatie

Volgens de 'Van Dale' betekent participatie het deelhebben in iets, het meedoen aan iets. Participatie kun je vervolgens onderverdelen in twee groepen, namelijk participatie binnen groepen en participatie binnen de samenleving. Bij de participatie binnen de samenleving gaat het om het collectieve belang. Dit belang is ook weer op te splitsen in twee verschillende groepen, namelijk burgerparticipatie en maatschappelijke participatie. Burgerparticipatie is een politieke activiteit, maatschappelijke participatie heeft juist te maken met sociale-, culturele- en arbeidsactiviteiten (*Bron*). In de jaren 70 was juist deze maatschappelijke participatie belangrijk, waarin het vooral ging om de participatie binnen beleid en bestuur, vanwege de democratisering van de samenleving. Pas in de jaren tachtig kwam de eerste stap participatie binnen sociale voorzieningen. Tegenwoordig is participatie een veel meer omvattend begrip. Mensen willen ook in andere dingen participeren dan alleen in hun werk. Tegenwoordig zijn juist ook de factoren die zich buiten het werk afspelen van groot belang voor mensen, bijvoorbeeld kunst en ontspanning. Een voorbeeld hiervan is het grote aantal deeltijdbanen waar om gevraagd wordt; er hoeft niet alleen gewerkt te worden er is ook ruimte voor andere activiteiten.

Door deze ontwikkelingen is het individu getransformeerd in de producent binnen de samenleving; hij wordt handelingsbekwaam geacht om zijn eigen keuzes te maken. Dit noemen we burgerparticipatie, wat leidt tot actief burgerschap.

Participatie is een waardevol begrip voor de maatschappij.

Het wordt beschouwd als een belangrijke eerste stap op weg naar uitwisseling, interactie en onderlinge betrokkenheid. Daarom achten gemeenten het zo belangrijk dat burgers participeren binnen de samenleving. Wanneer mensen participeren, worden zij uitgedaagd om gezamenlijk vorm te geven aan de samenleving en maatschappelijke verbeteringen te realiseren (*de Waal, 2004, blz. 175*).

Nu zowel de termen "kunst en cultuur" als "participatie" behandeld zijn, kan verder gegaan naar het begrip "culturele participatie". Dit is de mate waarin burgers bezig zijn met cultuur; op een actieve, receptieve en reflexieve manier. Door de eerder besproken verbreding van participatie, is vooral culturele participatie meer naar de voorgrond gekomen. Mensen vinden het steeds belangrijker om vooral cultuur te mixen met hun werk, het opvoeden, vrije tijd, reizen, sporten enzovoorts. Hierdoor besteden volgens De Waal veel Nederlanders tijd aan cultuur (*De Waal, 2004, blz. 175*).

Binnen deze cultuurdeelname zijn verschillende niveaus van deelname. Van Delden (*De Waal, 2000, blz. 242*) heeft deze onderscheiden in zeven niveaus van moeilijkheid en professionaliteit.

1. Professionele beroepsuitoefening
2. Semi-professioneel amateurisme
3. Hobby die extra scholing vereist
4. Hobby in het kader van groep amateurs
5. Hobby met anderen in de directe omgeving
6. Incidentele bezigheid
7. Vrijblijvende kennismaking

Dit overzicht beschrijft als het ware een trapvorm van manieren om bezig te zijn met kunst. Op nummer één staat de professionele kunstenaar, die dus het beoefenen van kunst misschien als zijn of haar beroep heeft. Vervolgens wordt er steeds een stap terug gemaakt naar een mindere mate van participatie, totdat er op de laatste stap sprake is van een korte ontmoeting met de kunstvorm. Iedereen begint ooit een keer

op stap één. Het heeft te maken met welke positie de burger heeft binnen de cultuur en in welke mate de burger participeert binnen cultuur, in hoeverre hij stijgt op de ladder. De Waal geeft aan dat de meeste amateurkunstenaars bewust de laatste stap naar professionele beroepsuitoefening niet maken, omdat gehouden wordt aan de ethiek van de amateur: het niet overschrijden van de grens van amateurisme naar professionaliteit. Dit is ook logisch, aangezien veel mensen bezig zijn met culturele vorming als een hobby. Veel mensen maken bijvoorbeeld muziek, door deel te nemen aan een workshop of zelf in een band te spelen. Dit betekent niet dat zij van hun hobby hun werk kunnen of willen maken.

Cultureel burgerschap

Als inleiding naar “cultureel burgerschap” eerst een korte uitleg van het begrip “burgerschap”. Mensen zijn actieve burgers wanneer zij zich inzetten voor de samenleving. Ook het begrijpen en hebben van normen en waarden valt onder actief burgerschap: je inzetten voor de maatschappij. Door de integratieproblemen en het opkomende geweld binnen de samenleving, zeggen mensen dat het burgerschap aan het verdwijnen is. Daarom staat burgerschap tegenwoordig steeds meer in de belangstelling en worden programma's ontworpen om dit burgerschap weer te vergroten en mensen weer interesse te laten krijgen in de maatschappij, zodat de sociale cohesie wordt vergroot.

Tegenwoordig wordt in de beleidsstukken veel gesproken over het belang van een vergroting van het cultureel burgerschap. Bijvoorbeeld in de nota *Innoveren, participeren* van de Raad voor Cultuur.

Cultureel burgerschap houdt voor een deel in dat de burgers zelf hun keuzes kunnen maken wat betreft kunst en cultuur en hier ook een mening hierover kunnen vormen. Op die manier bepaalt de burger steeds meer het culturele klimaat in zijn woonomgeving, in plaats van de overheid. Culturele burgers zijn weerbare burgers, vol zelfvertrouwen, die hun weg weten te vinden binnen een veranderende wereld dankzij scholing en onderwijs (*Raad voor Cultuur, 2008, blz. 11*). Volgens de raad van cultuur is de wereld dus aan het veranderen. We worden individueler, botter, steeds meer ontevreden. We hebben geen respect meer voor elkaar. Cultuur kan een rol spelen in het proces om mensen weer dichter bij elkaar te brengen.

Om cultureel burgerschap te bevorderen, is het nodig om de zelfexpressie te stimuleren en moet in het publieke kennisdomein de informatie onafhankelijk en betrouwbaar zijn. Hierbij is het vooral belangrijk de intrinsieke waarde meer betekenis te geven. Dit gebeurt wanneer cultuuruitingen beter en intensiever worden. Dit schept een levendig, kosmopolitisch cultureel klimaat met ruimte voor innovatieve, conceptuele makers en culturele pioniers en voor volop cultureel geïnvolveerde burgers (*Raad voor Cultuur, 2007, blz. 12*). Een belangrijke plek waar burgers bezig kunnen zijn met het vergroten van hun culturele kennis en competenties is de civiele samenleving, een neutraal terrein binnen de markt, de privésfeer en de overheid.

Civiele samenleving

De civiele samenleving is een maatschappelijke plek binnen de samenleving waar mensen vrij zijn. Mensen zijn er op een andere manier vrij dan in het dagelijks leven; de civiele samenleving is meer dan de vrijheid om te stemmen en het pleiten voor een democratie. Naast deze vrijheid bestaat er één waarin zij zelf de grenzen bepalen, los

van de overheid en waar zij mogen doen wat ze willen. Dit is de vrijheid die de civiele samenleving biedt aan de burgers.

Deze samenleving staat als een kloppend hart in tussen de staat, de markt en het privé leven . Met de staat wordt het overheidsorgaan bedoeld , met alles wat daarbij hoort, zoals leger, justitie en politie. Onder de markt vallen alle commerciële bedrijven en kapitaalverschaffers met winstoogmerk voorop. Het privéleven wordt gezien als het gezin en de vriendenkring, de netwerken van mensen, gebaseerd op affectie en afkomst.

Tussen de markt, de staat, de privésfeer en de civiele samenleving zitten grensgebieden. Hierdoor kunnen sommige bedrijven of instellingen bijvoorbeeld zowel binnen de staat en de civiele samenleving staan. Een voorbeeld is een culturele instelling, die deels draait op een subsidie van de overheid. Deze instelling kan een plek innemen binnen de civiele samenleving, maar beslaat ook een stukje het gebied van de overheid, omdat zij hen financiële middelen verschaft.

Binnen de civiele samenleving zijn mensen vrij en kunnen ze hun eigen regels bepalen. Het belangrijkste is dat de instellingen binnen de civiele samenleving openstaan voor iedereen, er wordt geen onderscheid gemaakt tussen verschillende culturen of denkwijzen. Belangrijk is ook dat mensen met elkaar in contact kunnen komen op die plek en een mening kunnen vormen, of kunnen discussiëren over de betekenis van de staat, de markt of de privésfeer (*De Waal, 2004, blz. 68-69*).

Nu duidelijk is wat culturele participatie inhoudt, is het belangrijk om te kijken waar deze nu precies goed voor is. Daarom behandel ik nu de positieve effecten en dus het maatschappelijk nut van culturele participatie.

De kracht van culturele participatie

Kunst heeft het vermogen om het ongewone in het gewone te laten zien, om de blik op de wereld te kantelen, de gelaagdheid op de realiteit zichtbaar te maken, kortom, de vanzelfsprekendheid van de waarneming te ondermijnen. Kunst is hiermee een essentieel instrument voor de ontwikkeling van een kritisch bewustzijn van de burger (stroom.nl).

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar het nut van kunst en cultuur binnen de maatschappij en binnen het mensenleven. Zij hebben bewezen dat kunst en cultuur een grote invloed kunnen hebben op verschillende sociale en maatschappelijke processen.

Eén van deze onderzoekers is Francois Matarazzo. In het uitgebreide onderzoek 'Use or Ornament', uitgevoerd in Engeland, verwoordt hij in hoeverre culturele activiteiten van invloed zijn op het leven van individuen. Tijdens dit onderzoek heeft hij een aantal interessante ontdekkingen gedaan. Zo kwam uit het onderzoek dat culturele activiteiten zorgen voor een betere persoonlijke ontwikkeling ten opzichte van zelfvertrouwen, ontwikkeling van culturele competenties, betere schoolprestaties (voornamelijk op het gebied van taalvaardigheid) en verbeterde sociale vaardigheden. Daarnaast verbetert deelname aan kunst en cultuur projecten ook de culturele competenties, waarvoor wel oefening ontzettend van belang is. Door het ontwikkelen van deze culturele competenties kunnen mensen naar hartenlust experimenteren met kunst ,waardoor er nieuwe kunstvormen kunnen ontstaan (*Blokland, 1995*).

Een ander positief effect wat Matarazzo, maar ook anderen aankaarten is de groei van sociale cohesie door middel van kunst en cultuur. Kunst en cultuur kunnen jongeren en ouderen, of andere doelgroepen samenbrengen, het kan helpen bij het motiveren van mensen om meer open te staan voor andere culturen. Door in groepen te werken kan het de sociale netwerken van mensen vergroten en tegelijkertijd mensen verbinden. Kunst biedt hiervoor namelijk een neutrale ruimte, zodat er een mogelijkheid is om

vriendschappen aan te gaan. Door dit principe kunnen wijken bijvoorbeeld veiliger gemaakt worden doordat buurtbewoners meer naar elkaar toetrekken. Hieruit volgend kunnen *community arts* projecten genoemd worden. Dit zijn activiteiten die worden uitgevoerd binnen een gemeenschap om sociale problemen aan te pakken. Vaak is de doelgroep van community arts een probleemgroep, een minderheid binnen de samenleving. Een voorbeeld van een community arts project is 'Alles wat je achterlaat neem je mee' (*projectloketcultuur.nl*). Dit project heeft zowel jongere als volwassen asielzoekers gevraagd hun herinneringen aan hun geboorteland op te nemen op video. Deze beelden worden vervolgens tentoongesteld. Het project werd uitgevoerd onder leerlingen van de school binnen het asielzoekerscentrum Bos en Lommer in Amsterdam en bewoners van deze wijk. Dit kan op veel grotere schaal dan op wijkniveau. Denk maar aan het optreden van het Philharmonic Orchestra uit New York, die zijn muziek gebruikte als teken van een verbeterde relatie tussen de twee landen. Amerika zet vaker kunst of cultuur in als "bindmiddel". Zo hebben verschillende Amerikaanse orkesten al opgetreden in meerdere landen ter verzoening van volkeren. (*Volkskrant, ANP, 26-02-2008, Historisch Amerikaans concert in Noord-Korea*). Volgens Spierts kunnen culturele activiteiten zo goed worden ingezet ter bevordering van sociale cohesie, omdat deze activiteiten drie vermogens op scherp zetten, namelijk *waarnemen, inleven en oordelen* (Spierts, 1998, blz. 162). Deze vermogens kunnen leiden tot een beter inzicht in andere culturen en in de eigen cultuur en kunnen dus een groot aandeel hebben in het vergroten van de sociale cohesie binnen een groep of de maatschappij. Naast het vergroten van sociale cohesie, kunnen ze op dezelfde manier zorgen voor empowerment onder mensen. dit betekent dat kunst en cultuur mensen kracht kunnen geven en inzicht om hun leven weer op de rails te krijgen. Ook de Raad voor Cultuur geeft deze kracht van culturele activiteiten weer door in de nieuwe cultuurnota aan te geven dat *kunst vooral de verbeelding prikkelt; kunst ongekende vergezichten schept die mensen kunnen inspireren – en sommigen zelfs uitzicht bieden op de zin van het bestaan* (Raad voor Cultuur, 2007, blz. 12).

Bovenstaande voorbeelden geven aan dat kunst en cultuur veel mogelijkheden geven binnen de maatschappij. Het kan mensen binden, animeren, emotioneren, versterken en weer overeind helpen. De meeste mensen doen aan culturele participatie in hun vrije tijd, als hobby of als oefening. Er zijn minder Nederlanders met cultuur bezig tijdens hun werk. Daarom wil ik in de volgende paragraaf het begrip "vrije tijd" behandelen.

Vrije tijd

Vrije tijd is een domein waar mensen met verschillende (culturele) achtergronden elkaar kunnen ontmoeten en verbindingen kunnen aangaan. Het biedt mogelijkheden om sociale en culturele competenties te verwerven en kan eveneens competenties op het terrein van creativiteit en communicatie bevorderen (De Waal, 2004, blz. 239)

Culturele participatie vindt vooral plaats binnen de vrije tijd van mensen. Er zijn natuurlijk ook vele beroepstakken waarin mensen in hun werk te maken hebben met cultuur, waardoor zij daar dagelijks in participeren ,maar het grootste gedeelte van de mensen zal bezig zijn met culturele participatie in de vrije tijd. Vrije tijd is sinds de jaren '60 steeds meer een verworvenheid geworden, aangezien de omvang van onze vrij te besteden tijd steeds groter werd. Dit had te maken met een positieve economische groei, waardoor de vrije zaterdag een begrip werd. Later is deze ontwikkeling weer afgenomen door de 24-uurs economie en doordat vrouwen meer de arbeidsmarkt opgingen en hierdoor zorg, werk en huishouden moesten combineren. Desalniettemin

zijn de afgelopen jaren een goede bodem geweest voor het ontwikkelen van een divers aanbod van vrije tijdsactiviteiten.

Belangrijk voor de culturele participatie is dat de bezoeker, of de klant, op zoek is naar een bepaalde beleving. Mensen willen meer ervaren dan dat ze daadwerkelijk goederen willen hebben. Ze kopen liever de toegang tot ervaringen, dan materialen (*De Waal, 2004, blz. 236*). Dit is voor de culturele wereld natuurlijk een belangrijk gegeven. Met kunst en cultuur bezig zijn, is ook meer bezig zijn met ervaren en beleven, dan dat je daadwerkelijk met een product naar huis gaat. Je koopt in dit geval je ervaring door het kopen van bijvoorbeeld een entreebewijs voor een museum. Het is voor bezoekers ook steeds meer van belang dat ze zelf een grote rol spelen binnen de activiteiten. Veel draait om de vraag van de bezoeker. Deze is vaak meer producent dan consument (*De Waal, 2004, blz. 220*). De bezoeker bepaalt voor een groot deel het aanbod. De klant vindt het belangrijk dat er niet alleen maar amusement in het programma zit, het programma moet meer te bieden hebben, meer diepgang hebben. De klant wil bijvoorbeeld zelf ook actief aan de slag. Hierdoor ontstaat dus een mix tussen recreatie en leren. Dit kan ook goed toegepast worden binnen de culturele participatie, aangezien het zelf bezig zijn met kunst of een andere culturele vorm zoals dans, hier ook onder valt.

Volgens Pine en Gilmore bestaat een belevenis uit vier domeinen die op elkaar aansluiten en ineenvloeien tot unieke persoonlijke ervaringen: *amusement, leren, esthetiek en ontsnapping*. Er liggen vooral veel kansen voor organisaties die alle vier op elkaar afstemmen (*De Waal, 2004, blz. 238*). Bezoekers vinden het dus belangrijk dat zij iets kunnen leren binnen een activiteit, dat zij zelf bezig zijn met een activiteit, dat het mooi is, esthetisch, dat zij daarnaast tijdens de activiteit vermaakt worden en dat ze tijdens het uitvoeren van de activiteit kunnen ontsnappen aan het hedendaagse. Om zo'n activiteit te kunnen organiseren, is het begrip animeren belangrijk. Daarom een paragraaf over animeren.

Animatie

Van Dale omschrijft animeren als "iemand lust geven om iets te doen". ook in het sociaal cultureel werk kan animeren zo vertaald worden. Spierts geeft er de volgende definitie aan:

'Animatie heeft betrekking op het mogelijk maken van allerlei vormen van vrijetijdsbesteding en op het ondersteunen van mensen bij het gebruik daarvan. Het kan gaan om activiteiten waarin spel, plezier, vermaak, ontspanning en ontmoeting vooropstaan; activiteiten waarmee de eigen vorming en ontwikkeling ter hand wordt genomen of activiteiten waarin het beleven van kunst, cultuur en natuur centraal staat. Het kenmerkende van de activiteiten is dat het doel ervan samenvalt met de activiteit zelf. Voorop staat niet één of ander extern doel, maar het gaat om de intrinsieke betekenis: de activiteit wordt in de eerste plaats ondernomen omwille van die activiteit zelf, bijvoorbeeld om het plezier dat men eraan beleeft en niet om iets anders' (*Spierts, 1998, blz. 246*). Als mensen niet aan het werk zijn, doen zij natuurlijk graag iets wat ze leuk vinden. Het is aan hen om hun vrije tijd in te vullen zoals zij dat willen. Zij willen dan ook geanimeerd worden in hun vrije tijd.

Animatie wordt op verschillende manieren toegepast. Soms moeten mensen alleen bewogen worden om mee te doen aan een spel dat op dat moment plaats vindt, terwijl mensen soms ook moeten worden bewogen om deel te nemen aan een activiteit die niet op dat moment gaat beginnen, zoals bijvoorbeeld een bezoek brengen aan de schouwburg of zich ergens bij aan te sluiten, zoals bij een vereniging.

Animeren kan op verschillende manieren gebeuren. Soms is het mensen enthousiast maken voor een activiteit, bijvoorbeeld door de authenticiteit van het project. Soms kan het ook zo zijn dat angsten weggenomen moeten worden. Zo kan het voorkomen dat

mensen niet een theater bezoeken omdat ze zich onzeker voelen over hun kledingkeuze. Deze angsten of in andere gevallen weerstanden, moeten weggenomen worden.

Talentontwikkeling

Belangrijk binnen het vergroten van culturele participatie, is het ontwikkelen van de talenten van de doelgroep. Het is geen kwestie van een voorrangspositie wanneer iemand een talent heeft, maar deze persoon moet wel in staat gesteld worden om dit talent te kunnen ontwikkelen.

Talentontwikkeling binnen de culturele sector heeft verschillende opvattingen. Zo hanteert de Rotterdamse Raad voor Cultuur de maat dat elke vorm van opleiding of scholing als talentontwikkeling beschouwd kan worden. Ieder kunstcircuit heeft zo zijn eigen interpretatie van talentontwikkeling. Verder is ook het doel en de doelgroep per niveau van talentontwikkeling anders.

Kort gezegd zijn er volgens cultuurnetwerk breed gezegd, drie verschillende soorten instellingen die zich bezig houden met talentontwikkeling (*Cultuurnetwerk, 2007, blz. 12*) :

1. Organisaties die vanuit een bepaalde discipline (vaak de podiumkunsten) getalenteerde jongeren scouten en begeleiden. Die begeleiding kan variëren van volledig alternatieve buitenschoolse leerroutes, tot losse workshops en cursussen.
2. (inter)nationaal opererende (netwerk) instellingen, die gestructureerde programma's aanbieden en verbindingen leggen tussen talenten en gespecialiseerde organisaties, onder andere uit groep één.
3. 'traditionele instellingen' zoals centra voor de kunsten, scholen voor voortgezet onderwijs, hogescholen, ROC's, welzijnsorganisaties en bemiddelingsorganisaties, die allerlei soorten projecten bieden, vaak in samenwerking met de organisaties uit groep één en twee.

De beste plek om cultureel en kunstzinnig talent te kweken, is het kunstvakonderwijs. Naar deze scholen stromen jonge, talentvolle kunstenaars die het culturele imago van Nederland kunnen versterken en kunnen meedragen aan een nog beter cultureel klimaat in Nederland. Op deze opleidingen, zowel op MBO- als op HBO - niveau, geldt als doel het vergaren van technische vaardigheden.

Een andere vorm van talentontwikkeling vindt men in het amateircircuit, dus de workshops die gegeven worden op het niveau van animeren, maar ook om doelen te bereiken. In dit laatste geval gaat het meestal om een aparte, afgebakende groep, zoals jongeren, kinderen of ouderen.

Talentontwikkeling kan dus een aantal doelen hebben. Ten eerste kan het woord heel letterlijk genomen worden en gaat het puur, zoals bij het kunstvakonderwijs, om het aanscherpen van competenties. Dit is bijvoorbeeld ook zo in een individuele vioolles. Je neemt les omdat je viool wilt leren spelen, niet om een ander doel te bereiken. Een project met jongeren kan ook gericht zijn op talentontwikkeling, terwijl het hogere doel eigenlijk is om de culturele participatie van de jongeren te vergroten.

Momenteel is talentontwikkeling een populair beleidsonderwerp. Zo heeft Amsterdam er een groot stuk over opgenomen in de hoofdlijnen van zijn kunst en cultuurbeleid 2009 tot 2012. In deze nota spreekt het Cultuurnetwerk Nederland over drie verschillende niveaus van talentontwikkeling. Als eerste de kennismaking, als tweede

de ontwikkeling en als derde jezelf bekwamen. Dit kan ook weer gekoppeld worden aan de participatieniveaus die Van Delden aangeeft. Deze heb ik aan het begin van dit hoofdstuk behandeld. Je stijgt als het ware een trap op de ladder, door meer met cultuur bezig te zijn. De laatste stap die je kunt nemen is om professioneel met cultuur bezig te zijn, dus er je beroep van te maken. Amsterdam praat hier over het vergaren van competenties, niet over een achterliggend doel.

We weten nu dat het belangrijk is om talent te ontwikkelen, maar hoe moeten we dat aanpakken? Volgens Amsterdam is de educatiesector de plek waar iedereen in aanraking komt met kunst en cultuur. Daarom is het wederom noodzakelijk een cultuureducatieprogramma aan te bieden op scholen.

Daarnaast moeten er laagdrempelige voorzieningen zijn, die een aantrekkelijk aanbod aan activiteiten en cursussen aanbieden. Belangrijk bij deze voorzieningen is, dat ze niet te ver weg zijn van huis (*Raad voor Cultuur, 2007, blz.29*).

Niet alleen de officiële plekken waar jongeren hun talenten ontwikkelen moeten ondersteund worden; er zijn ook jongeren die niet via de standaard procedure hun creatieve en culturele talenten ontwikkelen. Voorbeelden hiervan zijn zelf opgerichte bandjes, die oefenen in een garage of andere oefenruimte.

Een ander belangrijk aspect is het ontwerpen van mogelijkheden voor talentvolle mensen die net van school komen. Een culturele werkplaats, waar zij de eerste jaren van hun carrière bijvoorbeeld samen kunnen werken met een professionele kunstenaar, is bijvoorbeeld een optie.

Eerder in dit hoofdstuk heb ik genoemd dat volgens de Waal de cultuurparticipatie van Nederlanders relatief hoog is. Voor dit onderzoek is het van belang dit gegeven te testen en er zo achter te komen in hoeverre Nederland bezig is met cultuur.

Nederland en cultuurparticipatie

De mate van cultuurparticipatie van de Nederlanders in de kunstzinnige en culturele activiteiten loopt sterk uiteen. In het algemeen kan worden gesteld dat voor een derde van de Nederlanders (34%) cultuurdeelname een belangrijk onderdeel is van zijn of haar leven. Bij de actieve participatie vertonen het lezen van een boek (78%) en koken (experimenteel) (67%) een relatief hoge participatiegraad. Bij passieve participatie van podiumkunsten laten het bezoek aan vooral een musical, maar ook een popconcert, cabaret- en toneelvoorstelling de hoogste participatiegraad zien. Verder heeft bioscoopbezoek een hoge participatiegraad, zeven op de tien Nederlanders (70%) zegt minimaal eens per jaar de bioscoop te bezoeken. Musea en monumenten worden door circa drie op de tien Nederlanders elk jaar bezocht. Bijna de helft van de Nederlanders maakt elk jaar een stedentrip en één op de drie bezoekt minstens eens per jaar een festival (*Motivaction, 2007, blz. 4*).

In 2007 heeft onderzoeksbureau Motivaction een onderzoek uitgevoerd naar de cultuurparticipatie van Nederlanders. Het doel was om erachter te komen wat kunst en cultuur betekent voor de Nederlander. Het onderzoek is face to face uitgevoerd onder 2000 Nederlanders in de leeftijdscategorie van 15 tot 80 jaar en betreft zowel activiteiten vanuit de professionele kunstsector als de amateur sector en heeft zowel gekeken naar de traditionele als de populaire cultuur.

Het onderzoek heeft ook gekeken naar de mogelijke drijfveren van de Nederlandse bevolking om cultureel te participeren. Zo is het voor mensen belangrijk om zowel actief als passief met cultuur bezig te zijn omdat het een manier is om creatief bezig te

zijn. Soms is creativiteit hierin een middel, bijvoorbeeld afleiding van het werk. Twee derde van de Nederlandse bevolking is over het algemeen graag creatief bezig. Ook werd cultuur aangegeven als een middel om inspiratie op te doen. Het kan je aan het denken zetten, of op nieuwe ideeën brengen. Ook werd cultuur aangegeven als een manier van ontspanning. Vooral het lezen van een boek of dansen zijn hierin populaire vormen. Hiernaast is cultuur een manier om jezelf te uiten, een manier om invulling te geven aan je eigen interesses en de interesse in andere culturen. Cultuur roept gevoelens van nostalgie en trots op en kan het een mooie omgeving creëren, bijvoorbeeld wanneer je een schilderij ophangt.

Naar aanleiding van deze drijfveren kunnen verschillende groepen mensen gevormd worden, de mentality milieus. Je kunt ze vergelijken met een leefwijze. Ze worden van elkaar gescheiden door de gegeven waardeoriëntaties en de sociaal economische status van de Nederlanders. In totaal zijn er acht milieus, namelijk de *kosmopolieten*, die kunst en cultuur erg belangrijk vinden in hun leven. Ze zijn hoog opgeleid en nieuwsgierig en leergierig. De kosmopoliet is een echte cultuurnivoo. De tweede zijn de *postmaterialisten*. Ze zijn graag creatief bezig en hun vrijetijdssmaak is dan ook gericht op het ontplooiën van zichzelf. De derde zijn de *postmoderne hedonisten*. Zij zijn altijd op zoek naar prikkels en impulsen, maar proberen de massa altijd te ontwijken. Het vierde milieu zijn de *nieuwe conservatieven*. Zij richten zich voornamelijk op de traditionele cultuur en komen uit de bovenlaag van de maatschappij. Het vijfde milieu is de *traditionele burgerij*. Hun culturele participatie geschiedt vanuit een nationalistische instelling. Hun smaak is sober. Het zesde milieu zijn de *opwaarts mobielen*. Zij zijn individualisten en gericht op het maken van carrière. Ze zijn constant op zoek naar prikkels en het ondernemen van activiteiten die erkenning opleveren. Het zevende milieu is de *moderne burgerij*. Een eventuele deelname aan cultuur zien zij als ontspanning en invulling van de behoefte aan traditionele waarden. Traditionele cultuur beschouwen ze als niets voor hen. De ruwe, meer fysieke vormen van vrijetijdsbesteding spreken hen meer aan. Het achtste milieu zijn de gemaksgoerienteerden. Zij zoeken naar amusement zonder daar teveel inspanning voor te moeten leveren. Deze groep is nauwelijks tot niet geïnteresseerd in cultuur.

Dit is een grove scheiding van de Nederlanders wat betreft cultuurparticipatie. Zo zien we dat er een relatief klein deel is dat heel bewust en in het dagelijks leven bezig is met kunst en cultuur. Het grootste gedeelte van de Nederlandse samenleving behoort tot de groep van de moderne burger, voor wie kunst en cultuur niet aantrekkelijk zijn. Dan rijst natuurlijk gelijk de vraag waarom zo'n groot gedeelte van de Nederlandse bevolking kunst en cultuur niet aantrekkelijk vindt. Volgens het onderzoek komt dit, doordat de entreprijzen voor culturele instellingen te hoog zijn. Er zit echter wel verschil in de interpretatie van de toegangsprijzen. De kosmopolieten hebben meer geld over voor een kaartje dat hen toegang geeft tot een culturele instelling dan bijvoorbeeld de moderne burgerij. Daarnaast is er ook sprake van een verschil in inkomsten tussen de twee milieus.

Uit het hierboven beschreven stuk komt naar voren dat weinig Nederlanders persoonlijk met kunst en cultuur bezig zijn. Toch is het draagvlak voor kunst en cultuur groot. Zo is 57% van de Nederlanders van mening dat kunst en cultuur voor iedereen zijn en dus niet alleen voor de elite. 92% van de Nederlanders vindt het belangrijk dat kinderen iets meekrijgen van kunst en cultuur. 79% vindt dat kunst en cultuur een onderdeel van het lesprogramma moeten zijn.

Nadat we hebben gekeken naar de verschillende soorten Mentality milieus in Nederland, is het zinvol om te kijken naar wat de Nederlanders doen aan culturele dingen. Hoe willen de Nederlanders met kunst en cultuur bezig zijn? Zijn zij zelf graag actief met kunst en cultuur bezig, of liever op een receptieve manier? En welke vormen van kunst en cultuur vinden zij dan interessant?

Volgens het Motivaction onderzoek houdt de Nederlandse bevolking zich niet veel bezig met het actieve aspect van kunst en cultuur. Het hoogste percentage krijgt het lezen van een boek en zelfs dat doet nog maar 24% dagelijks.

Daarnaast is koken het hoogste, met 18% dagelijks en 20% elke week. Hieronder valt wel experimenteel koken, dus niet de aardappel – groente - en -vlees maaltijd.

Daarnaast heeft het onderzoek gekeken naar zingen (8% dagelijks), dansen (2% dagelijks) en andere vaardigheden die maar enkele procenten per dag opleverden.

Het is niet zo dat de genoemde kunstvormen teveel uitgaan van een exclusieve groep; Zo is bijvoorbeeld 84% van de Nederlanders nooit bezig met schilderen of tekenen.

Aangezien dit een naar mijn mening vrij toegankelijke vorm van cultuurdeelname is, vind ik dit percentage vrij laag.

Uit de bovenstaande gegevens, blijkt dus dat de Nederlander niet in uitzonderlijke aantallen doet aan culturele participatie. Het onderzoek is naar mijn mening ook nog vrij breed. Het lezen van een boek is en wel heel laagdrempelige manier van cultureel participeren. Eerder in dit hoofdstuk gaf ik aan dat De Waal de animo onder Nederlanders voor cultuur wel vrij hoog vond en deze alleen maar hoger wordt. Kijkend naar deze resultaten moet ik vaststellen dat het inderdaad goed is dat er meer aandacht wordt besteed aan cultuur, want in het verleden waren de percentages voor culturele participatie dan waarschijnlijk nog lager.

Samenvatting

Culturele participatie is dus het meedoen van mensen binnen culturele activiteiten.

Hieronder verstaan we zowel activiteiten binnen de hoge cultuur, dus meer oude kunstvormen als theater, dans en de klassieke beeldende kunst als de lage cultuur, meer de kunst van de massa, zoals popmuziek of moderne beeldende kunst.

Nederland is momenteel niet veel bezig met cultuur, vooral niet met het zelf beoefenen ervan. Dit is jammer, aangezien culturele participatie veel positieve effecten heeft.

Deze kan bijdragen aan de sociale cohesie in een stad en maakt mensen vrolijker. We kunnen mensen meer laten participeren op cultureel niveau door het cultureel burgerschap te vergroten. Dit betekent dat mensen aangemoedigd worden om meer bezig te zijn met cultuur. De meeste mensen zijn vooral met cultuur bezig in hun vrije tijd. Binnen deze vrije tijd willen zij graag vermaakt worden. Het is dus belangrijk dat ze *geanimeerd* worden wanneer ze bezig zijn met cultuur. Misschien zijn ze dan ook bereid om de entreeprijs te betalen. Als laatste is talentontwikkeling een belangrijk gegeven. Iedereen moet de kans krijgen om zich cultureel te ontplooiën. In het volgende hoofdstuk wordt bekeken welke rol de creatieve vrij- en broedplaatsen hierin kunnen spelen. Hiervoor beschrijf ik het ontstaan van creatieve vrijplaatsen en wat zij doen en waar zij voor staan.

H2 : CREATIEVE VRIJPLAATSEN

In het vorige hoofdstuk hebben we gekeken naar het begrip culturele participatie. In dit hoofdstuk ga ik de creatieve vrij- en broedplaatsen behandelen. Ik zal het hebben over de historie en het ontstaan van creatieve vrijplaatsen, over wat zij doen en wat zij kunnen betekenen voor de maatschappij. Daarnaast wordt ook in dit hoofdstuk de civiele samenleving betrokken op het onderwerp.

Van anarchistische kraakbeweging naar creatieve vrijplaatsen

Creatieve vrijplaatsen zijn ontstaan in al leegstaande panden. Oude panden zoals fabriekshallen en kantoorpanden werden door de kraakbeweging gekraakt. Om dit te verduidelijken, zal ik eerst het ontstaan en de doelen van de kraakbeweging behandelen.

De kraakbeweging is ontstaan vanuit de woningnood, eind jaren 60. Vaak was er geen sprake van echte woningnood, maar ging het meer om goede woonruimte. Mensen slopen daarom vaak stilletjes een huis in. Vaak werd dit gedoogd, soms ook werden deze mensen het huis weer uitgezet. Dit zijn de eerste sporen van clandestien bezet van huizen, maar het is nog niet het echte begin van de kraakbeweging. De kraakbeweging verzette zich dus tegen de woningnood. In 1964 besloot de gemeente Amsterdam de oostelijke binnenstad te saneren en begon met de wijk Kattenburg op het eiland aan het IJ, ten oosten van het Centraal Station.

De bewoners van de wijk verlieten de woningen, waarna de gemeente alle woningen dichttimmerde. Het duurde uiteindelijk nog een lange tijd voordat de gemeente overging tot sloop. De studenten noemden het legaal vandalisme, omdat er nog vele studenten nog jaren hadden kunnen wonen op Kattenbrug. Het studentenblad *Propria Cures* publiceert vervolgens een oproep aan studenten om mee te doen aan een *onverklaarbaar bewoond pand-verbeuren*. In deze oproep wordt de lezer onder andere uitgelegd hoe deze zo veilig mogelijk illegaal stroom af kan tappen. In deze zelfde maand betrekken de eerste studenten de leegstaande panden op Kattenburg. Vooral veel jonge echtparen betrekken de woningen. Dit omdat het in de jaren zestig onmogelijk is om ongetrouwd het ouderlijk huis te verlaten, vanwege gebrek aan financiën. Uiteindelijk zet de gemeente de krakers eruit en worden de woningen gesloopt, maar de illegale huisbezitters blijven van het ene naar het andere leegstaande huis trekken.

Een belangrijke groepering binnen het kraken is Provo. Deze actiegroep bedenkt radicale plannen om de woningnood tegen te gaan. Zo bedachten zij *Het wittehuizen plan*. Met dit plan streden zij tegen de leegstand in Amsterdam. Ze verspreidden elke zaterdag een lijst met leegstaande panden op de Dam in Amsterdam en schilderden alle deurposten en deuren van leegstaande woningen in Amsterdam wit, als teken dat iedereen erin kon wonen. Ook richtten zij een arbeidsbureau op voor jongeren in de zomermaanden om hen te mobiliseren tegen de leegstand. Hierna breekt er een enorme bezetting los van leegstaande panden. Tijdens deze roerige tijd steken meer verenigingen de kop op om de plannen van de Amsterdamse gemeente tegen te gaan. Ook streden zij tegen milieuvervuiling en overlast van auto's en industrie. Ze streden tegen het dagelijks leven, tegen de overheid en haar plannen.

In deze tijd komt ook de eerste vereniging op die woonruimtes voor kunstenaars realiseert in met afbraak bedreigde panden in saneringswijken, namelijk *Diogenes*. Dit is tegenwoordig iets waar nog steeds veel organisaties mee bezig zijn, maar waar nu meer het belang van ingezien wordt en wat een belangrijk onderdeel van mijn scriptie vormt.

In 1967 wordt Provo opgeheven, om plaats te maken voor het Koöperatief *Woningburo de Kraker (doet het steeds vaker)*. Vanaf nu is ook de naam officieel in “kraken” veranderd, in plaats van het clandestien bezetten van panden. Vanaf nu is kraken ook een actievorm en het begin van een beweging is te zien. Door verschillende door de gemeente ontruimde panden, komt de kraakbeweging veel in de publiciteit. Naast het *Woningburo de Kraker*, komt nu ook een andere groep op, namelijk *Woningburo de Koevoet (weet hoe het moet)*. Deze twee groepen zetten zich in voor woonruimte voor iedereen. Het is niet zo dat iedereen zich kan aanmelden voor een huis, het is meer voor vriendengroepjes. Door alle publiciteit die ontstond over de eerder gekraakte panden, komen echter veel woningzoekenden hulp vragen bij de twee bureaus. Om iedereen duidelijk te maken dat de twee groepen geen woningsbemiddelingsbureaus zijn, brengt Woningburo de Kraker in 1969 de *Handleiding voor krakers uit*. Onder het motto “Doe het zelf!” gefinancierd door de *Stichting ter bevordering van een goed en goedkoop leven*, worden mensen zo opgeroepen om hun eigen woonruimte te kraken. (Duivenvoorden, 2000)

Rond deze tijd heeft het kraken van panden dus zijn naam gekregen. In deze tijd was kraken nog illegaal en zijn er verschillende mensen opgepakt. Vanaf 1971 is kraken legaal en kan je er geen strafblad door krijgen. Dit is besloten door enkele gerechtelijke uitspraken. Het legaal maken van het kraken zorgde ervoor dat bewoners van kraakpanden niet meer zo makkelijk uit hun woningen gezet konden worden. Hierdoor ontwikkelde de kraakbeweging zich snel. Voor studenten die naar de grote stad kwamen, was kraken vaak een serieuze optie om aan woonruimte te komen. Door de kans op woonruimte te vergroten, heeft de kraakbeweging bijgedragen aan een grote stroom richting de Hogescholen van Nederland en heeft de overheid het belang van huisvesting ingezien. Tegenwoordig is het voor iedereen mogelijk legaal een pand te kraken. Het is belangrijk dat een pand een jaar leegstaat en dat je er, nadat je de deur hebt opengebroken, een tafel, een stoel en een bed neerzet en meldt dat je het pand hebt gekraakt. Als je het slot hebt verwisseld, heb je bewonersstatus en huisrecht. Als de eigenaar van het pand je eruit wil hebben, moet hij kunnen aantonen dat hij andere plannen met het pand heeft. Tot die tijd is het onduidelijk wie er meer rechten heeft: de kraker of de eigenaar van het pand. Tot die tijd zit je als kraker dus ook relatief veilig. Als de rechter de eigenaar in zijn gelijk stelt, woon je er als kraker onrechtmatig en zal de overheid je vragen het pand te verlaten. Doe je dat niet, dan volgt een ontruiming. In 1980 beleefde de kraakbeweging zijn hoogtepunt. Vele panden werden op een gewelddadige manier ontruimd. Vanaf toen werd het de eigenaren van de panden makkelijker gemaakt om een ontruimingsproces aan te spannen en de krakers dus op straat te zetten. De krakers lieten zich niet zomaar ontruimen en vochten terug. Door de hevige rellen tussen de politiek en de kraakbeweging, gaf de politiek af en toe mee om de orde enigszins te bewaren. Sommige panden werden gelegaliseerd door de overheid, of aan een woningcorporatie verkocht die de krakers in het pand liet wonen als huurders. Niet alle krakers waren het hiermee eens.

Krakers stonden aanvankelijk sceptisch tegenover legalisering en waarbij de bewoners de panden in eigendom krijgen. Men beschouwde betaalbare woonruimte als een verantwoordelijkheid van de overheid. Een pand aan de krakers overdoen, is het 'afwentelen' van de gevaren van eigendom op weinig draagkrachtige bewoners. Anderen vonden woonruimte een voorziening die überhaupt geen privé-eigendom mag worden. Maar na verloop van tijd ging men inzien dat het eigendom van een pand ook de mogelijkheden biedt om het naar eigen inzicht in te richten.

In de geschiedschrijving domineren de 'woonstroming' en de politieke stroming, omdat zij uitdrukkelijk het gezag uitdaagden. Er zijn echter steeds panden geweest waarvan het belang en de bijdrage juist is dat er allerlei dingen kunnen die elders niet mogelijk zijn. Het gaat hier om kunstenaars, knutselaars en pragmatici die een eigen bedrijf

willen starten. Uit de vroege geschiedenis van het Amsterdamse kraken herinneren de *Melkweg* en *Paradiso* aan deze stroming. Na de hoogtijdagen van het 'politieke' kraken werd deze stroming relatief belangrijker. Hiertoe behoren illustere 'kunstenaarspanden' als de Rijkskledingmagazijnen aan de Conradstraat en de voormalige Graansilo's aan de Westerdoksdijk.

Enerzijds heeft het kraken dus het gezicht van een beweging die een politieke strijd voert, anderzijds gebruikt een groep mensen de gekraakte ruimtes om bedrijfjes op te richten en wordt er in en aan de panden geld verdiend. Uiteindelijk leidde dit onder het motto 'kraken of grutten' tot hoogoplopende conflicten binnen de kraakbeweging.

Een belangrijke kracht van de kraakbeweging was dat er niet alleen politieke kritiek geuit werd, maar dat men in de gekraakte panden ook de mogelijkheid had om op kleine schaal zelf aan alternatieven te werken. In de gekraakte panden bestond meer dan waar ook de mogelijkheid om het leven naar eigen inzicht in te richten. Vanuit de feministische beweging werd het motto 'het persoonlijke is politiek' geïntroduceerd. Dit betekende niet alleen dat de manier waarop de samenleving ingericht is van invloed werd geacht op de politieke verhoudingen, maar ook dat men uit ideeën als zelfbeschikking en solidariteit, de consequenties moest trekken en het dagelijks leven dienovereenkomstig in diende te richten.

In de gekraakte panden kozen veel bewoners ervoor om in woongroepen te wonen, gemeenschappelijk het pand te verbouwen en de inkomsten onderling te nivelleren. Anderen kozen er voor om in de panden coöperatieve bedrijfjes op te zetten, waar niet in een traditionele baas - werknemer verhouding gewerkt werd, maar waar iedereen gelijk is en gelijk verdient.

Ook werden er collectieve voorzieningen op buurtniveau opgezet. Een sprekend voorbeeld hiervan is de Gereedschapuitleen waar buurtbewoners duur gereedschap tegen een kleine vergoeding kunnen lenen. Maar er ontstonden in deze buurten ook voorzieningen zoals crèches, theaters, open fietsenwerkplaatsen en talloze zelfhulpprojecten. Vaak waren ook deze initiatieven op een politieke leest geschoeid. Zo is het *witte kinderplan* de basis voor een crèche die door de ouders collectief beheerd wordt. Dergelijke voorzieningen brachten nieuwe leefbaarheid in de buurten waar veel oorspronkelijke bewoners uit waren weggetrokken.

Kraakpanden waren zo niet alleen een plek waar politieke ideeën in praktijk gebracht werden, maar ook een plek van waaruit nieuwe ideeën ontstonden en van waaruit politieke actie ondernomen werd. Er ontstond een keur aan actie- en solidariteitsgroepen die vanuit gekraakte panden opereerden en waarin bewoners uit de panden actief waren. (*de Vrije Ruimte*). Op deze manieren werden de vrijplaatsen geboren: panden waarbinnen veel gebeurde op cultureel, politiek en creatief vlak. Binnen de vrijplaatsen is vooral de samenwerking tussen de verschillende bedrijfjes typisch. Dit wordt ook wel synergie genoemd. Ik kom hier op terug in het hoofdstuk over de creatieve stad, omdat het ook een onderdeel daarvan is.

Nu de geschiedenis van de vrijplaatsen (kraakpanden) duidelijk is, kunnen we meer ingaan op de vrijplaatsen van nu. Kenmerkend voor een vrijplaats is dus dat het pand meerdere functies heeft. Zo wordt er in gewoond, maar ook in gewerkt. Hierdoor werden vroeger de vrijplaatsen wat meer een eigen commune, waar eigen regels golden, die anders waren dan in de rest van de gemeenschap. Belangrijk hierbij is dat alles van binnenuit de vrijplaats wordt geregeld. Er wordt geld verdiend door de kleine creatieve ondernemingen, wat weer in het pand gestopt wordt voor onderhoud. Dit onderhoud wordt ook zoveel mogelijk door de bewoners zelf gedaan. De nieuwe bewoners worden meestal uit bekende kringen van de bewoners gekozen, om zo meer zekerheid te hebben op een prettige en betrouwbare bewoner. Dit is anders wanneer een pand is opgekocht door een woningcorporatie. Dan bepaalt deze, bijvoorbeeld

naar aanleiding van een wachtlijst, wie er in het pand komt te wonen. Binnen de vrijplaatsen wordt gewoond in woongroepen en zelfstandige woningen. In woongroepen, het woord zegt het al, wonen meerdere mensen samen. Het is als het ware een huis binnen de gemeenschap van de vrijplaats. De vrijplaatsen zijn een broedplaats van creativiteit, mede door alle bedrijfjes die zich binnen de vrijplaats vestigen.

De publicatie, 'Laat 1000 vrijplaatsen bloeien', van de vereniging 'de Vrije Ruimte' geeft een aantal criteria waaraan een vrijplaats moet voldoen om daadwerkelijk een vrijplaats te zijn. Dit om onderscheid te maken tussen malafide, slechte panden en de daadwerkelijke vrijplaatsen. Ook geeft deze opsomming een duidelijker beeld van de vrijplaatsen. Het eerste criterium is het zelf willen bepalen van woonomstandigheden en andere levensvoorwaarden. Hiermee bedoelt de Vrije Ruimte dat een vrijplaats bezig moet zijn met het experimenteren van leven op allerlei verschillende manieren. Een onderdeel hiervan is functiemenging: wat kunnen we doen als we alle talenten bundelen?

Het tweede criterium is het nemen van eigen initiatief. Wonen en werken in een vrijplaats is soms best moeilijk. Om het pand draaiende te houden, is daarom een actieve houding nodig, die betrokkenheid toont naar de directe omgeving. Het derde criterium is het collectieve element, oftewel onderlinge solidariteit. Om een groepsproces als een vrijplaats in leven te houden, moeten de bewoners allemaal dezelfde kant op willen en dit ook met elkaar doen. Dit wordt ook wel zelfbeheer genoemd; de vrijplaatsen zijn onafhankelijk.

Als laatste criterium is het belangrijk dat de vrijplaatsen maatschappelijke betrokkenheid tonen. De dingen die geproduceerd worden in een vrijplaats, hebben vaak een politieke insteek. Omdat de vrijplaatsen ook vanuit een politiek idee naar voren zijn gekomen, is het belangrijk dat hier ruimte aan gegeven blijft worden.

Creatieve broedplaatsen

Tegenwoordig zijn veel kraakpanden gelegaliseerd. Opgekocht door de gemeente wordt kraak vaak gewoon huur. Door een klein bedrag dat betaald wordt aan de gemeente kunnen de bewoners, die vaak in groepsverband wonen binnen de panden, blijven zitten en wordt het pand zo verbouwd dat de bewoners weer veilig gebruik kunnen maken van gas en elektriciteit. Hierdoor worden leefomstandigheden niet alleen veiliger, maar ook zekerder. Voordat deze status bereikt is echter, gaat er veel overleg tussen de krakers, de eigenaar van het pand en de gemeente aan vooraf. Veel vrijplaatsen redden het alsnog niet en worden ontruimd en gesloopt.

Eigendom zijn van de gemeente of subsidie voor activiteiten of andere dingen ontvangen, heeft natuurlijk ook nadelen. De krakers zijn minder vrij en je kunt je afvragen of het pand nog wel een echt kraakpand is. De overheid plaatst allerlei regels bij het wonen en werken in het pand. Zo kan het zijn dat er helemaal niet meer gewoond mag worden in het pand vanwege veiligheidsoverwegingen, waardoor het alleen nog maar een werkpand is, bijvoorbeeld met ateliers.

De creatieve broedplaats is ontstaan uit de creatieve vrijplaats. Nadat de overheid verschillende vrijplaatsen ontruimd en gesloopt had, kwam men achter het nut en de waarde van de vrijplaatsen. Men kwam erachter dat creativiteit meer tot uiting komt in bijzondere locaties. Veel schrijvers die zich hebben bezig gehouden met dit fenomeen, verwijzen naar Jane Jacobs, die in haar boek 'Life and death of great American cities' beweerde dat je kan geen ruimte uit kan kiezen voor kunstenaars, kunstenaars zoeken zelf de ruimte uit. Daarom werkt creativiteit beter in verlaten fabriekspanden en andere oude gebouwen. De overheid begint met het bouwen van eigen creatieve

vrijplaatsen, maar noemt ze creatieve broedplaatsen, wel zijn deze vaak gevestigd in oude panden. Hierin bepaalt de overheid de regels, maar het doel is nog steeds mensen zoveel mogelijk te laten experimenteren met woonruimte en kunst. Hierdoor is het niet meer allemaal non-profit, maar vallen ook commerciële “creatieve” bedrijven onder een creatieve broedplaats, zoals bijvoorbeeld een architectenbureau. Dit ook om de creatieve economie en de functiemenging te bevorderen. De fabrieken worden ontzettend mooi opgeknapt en van alle voorzieningen voorzien. Voor exposities die er te zien zijn, worden mooie flyers verspreid in veel openbare gelegenheden. Deze door de overheid geïnitieerde panden zijn vaak tijdelijke projecten. Tegenwoordig dienen ze om een slechte wijk impulsen te geven om te verbeteren. Een voorbeeld is Q4 in Venlo. In een verpauperde wijk in de stad hebben ze verschillende winkels omgebouwd tot ateliers en expositieruimtes. Nu is de wijk een broedplaats van cultuur (Bouwens, 2007)

Er ontstaat een gehele nieuwe tak binnen de woningverhuur. Verschillende bedrijven (zowel woningcorporaties als eigen initiatieven) staan op en kopen complete panden op, om ze vervolgens aan kunstenaars en beoefenaars van andere creatieve beroepen te verhuren. Een voorbeeld is Urban Resort (urbanresort.nl). Dit bedrijf is ontstaan om als schakel te dienen tussen de overheid, de lege panden en de verschillende kunstenaars. De medewerkers van dit bedrijf zijn zelf allemaal erg verschillend. De ene is afgestudeerd aan de TU, opleiding bouwkunde, terwijl de andere culturele evenementen organiseert. Voor vaste prijzen per vierkante meter verhuren zij panden die zij eerst gekocht hebben van de voormalige eigenaar. Wel maken ze met de huurprijzen een splitsing tussen de inkomens van de huurders. Huurders die het minimum loon verdienen, betalen minder dan huurders die meer verdienen. Maar is zo'n structuur, waar toch wel gewerkt moet worden volgens bepaalde regels, waar toch iemand de baas is, wel hetzelfde als een vrijplaats? De ontruiming van verschillende panden heeft uitgewezen dat op deze voet doorgaan geen zin heeft. Als panden legaal worden en daarvoor iets van hun authenticiteit in moeten leveren om onder de druk van de ontruiming uit te komen, heeft dit natuurlijk ook vele voordelen. Meer over de overheid en creatieve broedplaatsen in het volgende hoofdstuk, dat benaderd zal worden vanuit de overheid en het beleid.

Toch zijn de bedrijfjes die nu ontstaan erg interessant, met name voor een CMV'er. Niet alle bedrijven die de kunstenaar aan een huis/atelier willen helpen zijn commercieel, dus willen er alleen maar geld mee verdienen. Soms zijn het ex-krakers die zo'n bedrijfje oprichten en panden opkopen, zodat de creatieve sector zoals deze nu leeft, zich voort kan zetten. In de conclusie van deze scriptie ga ik hier verder op in.

De kracht van vrij en broedplaatsen

De eerste paragraaf binnen dit hoofdstuk heette “Van anarchistische kraakbeweging naar creatieve broedplaats”. Voor veel mensen zijn kraakpanden enge, donkere, tochtige panden, waar dingen gebeuren die het daglicht niet kunnen verdragen. Nu wil ik ook niet beweren dat er geen kraakpanden zijn waarin inderdaad slechte dingen gebeuren. Het gaat binnen deze scriptie logischerwijs om de kraakpanden waar wel de goede dingen gebeuren. Daarom wil ik in deze paragraaf aandacht besteden aan het maatschappelijk nut van de vrijplaatsen. Wat is er zo bijzonder aan de creatieve vrij- en broedplaatsen en wat is hun kracht binnen de maatschappij? Ik probeer hier in deze paragraaf antwoord op te geven.

De voorbeelden geven ook alvast een antwoord op de vraag hoe vrijplaatsen kunnen bijdragen aan de culturele participatie van omwonenden.

Niet commercieel/vrijheid

Ten eerste wil ik de nadruk leggen op de lage prijzen die de vrijplaatsen hanteren. Tegenwoordig is bijvoorbeeld het uitgaanscircuit erg commercieel geworden. Wanneer je een drankje koopt in een café, is de prijs relatief hoog. De café eigenaar moet geld verdienen om in zijn onderhoud te kunnen voorzien. In de creatieve vrijplaatsen is dit niet het geval. De bedrijfjes hebben geen winstoogmerk, als ze maar quitte draaien.

Naast bijvoorbeeld een kraakcafé, hebben sommige vrijplaatsen ook een eigen restaurant, waar men voor een rond de vijf euro een drie gangen menu kan krijgen. Vaak zijn deze gerechten veganistisch, vegetarisch, ecologisch en erg lekker.

Dat de vrijplaatsen geen winstoogmerk hebben, is ook goed voor bijvoorbeeld zaalverhuur. Vrijwilligersorganisaties en actiegroepen kunnen binnen de vrijplaatsen goedkoop ruimtes huren om hun activiteiten uit te voeren. Hier bevorderen de vrijplaatsen dus burgerinitiatieven, door diensten goedkoop aan te bieden.

De vrijplaatsen zijn vooral ideaal om mensen met een wat lager inkomen toch deel te kunnen laten nemen aan culturele activiteiten, zodat ook zij toch nog uit kunnen gaan, wat hen door de extreem hoge kosten in het reguliere uitgaanscircuit bijna onmogelijk wordt gemaakt. In het nieuwe beleid wordt gesproken over een profijtbeginnel. Dit houdt in dat de gebruiker van een voorziening (degene die er profijt van heeft) in principe ook de kosten dient te betalen, in ieder geval een groter deel hiervan. Hierdoor worden activiteiten binnen het culturele circuit een stuk duurder (*E-Quality*). Dit betekent dat de overheid flink gaat bezuinigen op kunst en cultuur activiteiten. Hier bieden de vrijplaatsen een grote mogelijkheid om ondanks dit profijt beginsel mensen in contact te blijven brengen met kunst en cultuur en daardoor hen hiervan te kunnen laten leren en genieten.

Ook een voordeel van de vrijheid is de mogelijkheid om alles te kunnen programmeren en uitvoeren wat je als vrijplaats wilt.

Veel podia binnen een stad kunnen niet meer vrij uit programmeren vanwege een deal met een sponsor, die vanwege het geld een deel van de programmering bepaalt, of de overheid die subsidie betaalt, maar daar wel strenge eisen aan verbindt. Omdat vrijplaatsen totaal op zichzelf werken, hebben zij hier geen last van en hebben zij de vrijheid om te programmeren wat zij zelf willen. Maar het gaat de krakers er voornamelijk om te strijden tegen de vrije markt, tegen het keurslijf van de overheid. Binnen de vrijplaatsen is ook ruimte om over bepaalde onderwerpen te praten, zoals milieuvervuiling, de autoriteiten in het algemeen en discriminatie (*Mergler, 2004, blz. 13*). Binnen de vrijplaatsen zelf zijn vaak ook al een aantal solidariteitsgroepen aanwezig, waarbij verschillende leden zelf wonen of werken binnen het pand. Dit soort groepen worden binnen de vrijplaatsen ook wel maatschappelijke werkplaatsen genoemd. Ook worden bijvoorbeeld bureautjes voor werklozen, zorg en hulpverlening voor verslaafden en eten voor daklozen onder maatschappelijke werkplaatsen verstaan. Op dit vlak hebben de vrijplaatsen dus ook een voet op het meer sociaal-maatschappelijke vlak in deze maatschappij. Ze zijn hulpvaardig naar de zwakkeren in onze samenleving.

Openbare ruimtes: vrije mogelijkheid tot zelfexpressie en experimenteren

Naast woonruimtes en ateliers, zijn er ook publieke ruimtes binnen de vrijplaatsen. Binnen deze ruimtes is ruimte voor klanten, bezoekers en vrijwilligers. Voorbeelden van publieke ruimtes zijn bijvoorbeeld poppodia, theaterruimte, oefenruimtes en restaurants. Binnen deze publieke ruimtes is er sprake van een wisselwerking. Aan de ene kant is er ruimte voor de performer om te oefenen en te experimenteren en ook om op te treden. Aan de andere kant is er ruimte voor de klanten, de bezoekers en de

vrijwilligers om in aanraking te komen met verschillende kunstvormen en te experimenteren hiermee (Mergler, 2004, blz. 13).

Aanwezigheid van creatief talent: breed scala aan activiteiten

Binnen de creatieve vrijplaatsen bevindt zich veel verschillend talent. Iedereen heeft de vrijheid om bezig te zijn met dingen waar hij of zij goed in is en die bovendien als leuk worden ervaren. Zo is de ene persoon bezig met muziek, terwijl de andere persoon een boekenwinkeltje heeft en dus veel van literatuur weet en houdt. Ook betekenen de vele talenten dat de vrijplaatsen een groot aanbod bieden aan activiteiten, zodat bezoekers of klanten een grote keuze hebben aan zaken om te leren en om mee te kunnen experimenteren.

Hierdoor hebben de vrijplaatsen de mogelijkheden om grote culturele centra te worden binnen een stad of dorp.

Meerwaarde van kunst en cultuur

De subcultuur die is ontstaan binnen de vrijplaatsen, heeft vele bekende filmmakers, kunstenaars en theatergezelschappen voortgebracht. Dit betekent dus dat de vrijplaatsen een rol hebben binnen de vorming van nieuwe kunst en cultuur. Hier moet zeker gebruik van gemaakt worden; het moet in ieder geval niet onderschat of verwijderd worden, zoals al met vele vrijplaatsen is gebeurd.

Veiligheid binnen de wijk

Daarnaast kunnen creatieve vrij- en broedplaatsen de wijk beschermen tegen verval wanneer deze op de lijst staat om gesloopt te worden of om een andere reden verlaten is. Zo woon ik momenteel in Moerwijk, een wijk in het zuid- westen van Den Haag. De woningen in deze wijk voldoen niet meer aan de eisen van deze tijd en zullen dus gesloopt worden. Hierbij beginnen ze met de helft van een straat, waardoor de andere kant van de straat, onder andere de straat waar ik woon, nu volledig is dichtgetimmerd. Dit heeft als gevolg dat ik mij wel eens onveilig voel. Gebrek aan sociale controle heerst al langer in de wijk, maar nu de huizen zijn dichtgetimmerd, levert dit helemaal een vervelende sfeer op. We weten nu niet meer wat er gebeurt achter die planken. Fijner was het voor de buurt geweest wanneer de leegstaande appartementen werden verhuurd aan (of gekraakt door) kunstenaars en andere creatieve mensen. Hierdoor vergroot je de sociale zekerheid, doordat je een aspect van onveiligheid wegneemt. Bovendien kunnen er vele activiteiten voor de wijk georganiseerd worden, zoals exposities van de kunstenaars, maar ook kunnen de bewoners zelf kennis maken met de verschillende culturele werkvormen. Hierdoor is er ook nog een kans om de sociale controle te verbeteren in de wijk. Het is nog geen jaar geleden dat de huisjes zijn dichtgetimmerd, dus wie weet valt over een jaar het oog van een kraker op deze trieste leegstand en is deze bereid om er wat aan te doen.

Strijders aan de zijde van de vrijplaatsen, vereniging 'de Vrije Ruimte', benadrukken ook dat er een groot aantal mensen is die in de vrijplaatsen wonen, die vroeger afhankelijk waren van een uitkering. Tegenwoordig kunnen zij, doordat ze betrokken zijn bij het pand en dus ook voor het pand moeten werken in de diverse bedrijfjes, voorzien in hun eigen onderhoud. Voor veel mensen is de vrijplaats dus een stap op weg naar 'echt' werk. Zo biedt woon/werkpand 'de Vloek', in de Scheveningse haven 15 arbeidsplaatsen aan. Momenteel wordt de Vloek bedreigd met ontruiming. Mocht dit doorgaan, dan verliezen deze 15 mensen allemaal hun baan en raakt er een burgerinitiatief verloren. Alleen om deze reden al zouden de vrijplaatsen meer bescherming moeten genieten.

Civiele samenleving

In het vorige hoofdstuk heb ik de civiele samenleving uitgelegd. In deze paragraaf leg ik rol van de vrijplaatsen binnen deze civiele samenleving uit.

Ook de civiele samenleving is namelijk een goede manier om het belang van de vrijplaatsen binnen de samenleving aan te kaarten en om bovendien te laten zien wat de plek is van de creatieve vrijplaatsen binnen de samenleving.

De creatieve vrijplaatsen staan meer in de civiele samenleving dan de vanuit de overheid geïnitieerde creatieve broedplaatsen. Vooral de vroegere echte kraakpanden waren vaak non – profit organisaties en verenigingen, die erop waren ingericht om mensen deel te laten nemen aan het publieke debat. De krakers hebben altijd een opvallende en duidelijke mening gehad die zij graag laten horen en waar zij mensen van willen overtuigen. Los daarvan, zijn de vrijplaatsen ook de perfecte plek waar mensen vrij zijn en naar hartenlust kunnen experimenteren, elkaar kunnen ontmoeten en kunnen leren.

Binnen de civiele samenleving ontstaan allerlei dwarsverbindingen tussen netwerken, groepen en organisaties, waardoor het publieke leven niet langer gedomineerd wordt door dezelfde instellingen. Plekken als discotheken, de kroeg, de schouwburg en het theater, leveren elk hun bijdrage aan de veelkleurigheid en de dynamiek van het publieke leven (*Spierts, 1998, blz.257*).

Het hierboven vermelde geldt ook voor de creatieve vrij- en broedplaatsen.

Wat dat betreft is de civiele samenleving een interessant begrip binnen de vrijplaatsen, aangezien zij een grote ontwikkeling meegemaakt hebben: van opstandige subcultuur naar meer gerespecteerde en waardevolle subcultuur. Hierdoor verschuiven de vrijplaatsen ook binnen de civiele samenleving.

Door de komst van de creatieve stad (zie volgende hoofdstuk) zijn kunst en cultuur ineens handelsproducten geworden en daarbij ook de vrijplaatsen. Waar zij eerst verdrongen werden, worden ze nu weer opgebouwd met (financiële) hulp van de gemeente. Hierdoor verschuiven de broedplaatsen binnen de civiele samenleving met één voet naar de overheid. De andere voet blijft binnen de civiele samenleving staan. Doordat de broedplaatsen opeens erg populair werden, is daar altijd geld bij betrokken. Woningbouwcorporaties en andere meer commerciële instellingen gaan zich bemoeien met de panden en kopen deze op, waardoor er ook een commercieel oogpunt ontstaat. Een ander voorbeeld is een grote commerciële sponsor die gekoppeld wordt aan projecten binnen vrijplaatsen. Daarnaast verschuift in deze gevallen de voet van de overheid naar het veld van de markt, of staat met een voet in beide velden. Op deze manier omvat het alle terreinen en alle grijze gebieden van de civiele samenleving.

De bovenstaande voorbeelden geven een duidelijk beeld van de grote waarde van de vrijplaatsen binnen de stad. Hiermee wordt mijn vermoeden dat de vrijplaatsen een groot aandeel kunnen hebben binnen de cultuurparticipatie van omwonenden bevestigd. Om het beeld van vrijplaatsen en broedplaatsen duidelijk te maken, geef ik in de volgende paragraaf een voorbeeld van een vrijplaats en één van een broedplaats.

Twee voorbeelden

In deze paragraaf beschrijf ik een creatieve vrijplaats en een creatieve broedplaats, die in mijn ogen een duidelijk rol binnen de wijk vervullen of hebben vervuld. Hiermee wil ik duidelijk de kracht van een vrijplaats in de wijk aankaarten. De vrijplaats is helaas niet

meer actief, maar geeft wel duidelijk de activiteiten weer die de ondernomen worden in de vrijplaatsen.
De voorbeelden zijn allebei uit Den Haag.

De Blauwe Aanslag, in de volksmond “De Blauwe” genoemd, is een bekend fenomeen in Den Haag. Het was het grootste kraakpand dat Den Haag kende.

De Blauwe aanslag is gekraakt in 1980 en ontruimd in 2003, ondanks grote protesten. De Blauwe Aanslag lag in het centrum van Den Haag en omvatte een aantal woonhuizen. Het heeft een lange tijd geduurd voor de gemeente de bewoners van de Blauwe uit het pand had. Dit gebeurde pas nadat een meerderheid had ingestemd met een ander pand dat de gemeente ze zou geven in ruil voor het oude pand. Dit pand ligt aan de Waldeck Pyrmontkade en is nu een creatieve broedplaats, deels geïnitieerd vanuit de gemeente. Hierover straks meer, nu eerst terug naar de Blauwe Aanslag. Binnen De Blauwe bevonden zich een aantal bedrijfjes, waaronder radio Tonka, een piratenradio- station, een bioscoop, een Koerdische bibliotheek, een weggeefwinkel, een boekenwinkel, een cateringsservice en een drukkerij. Daarnaast organiseerde de Blauwe verschillende bandjesavonden in een concertzaal, met bandjes uit het hele land. Uiteindelijk moest de Blauwe Aanslag wijken voor nieuwbouw, wat bij elkaar langer dan twee jaar heeft geduurd voordat hier überhaupt aan begonnen is. Inmiddels is een deel van de bewoners van ‘de Blauwe’ overgestapt naar het oude HBS-gebouw aan de Waldeck Pyrmontkade, “de Grote Pyr”, dat door de gemeente aan hen verkocht is. Het pand is een woon-werk pand. Het bevat zes woongroepen. Iedere bewoner heeft zijn eigen kamer en deelt badkamer en keuken. ‘De Grote Pyr’ is een ecologische woongroep, waar ruimte is voor jonge gezinnen. Ook organiseert ‘de Grote Pyr’ verschillende activiteiten. Zo is het Vankinderen in het pand gevestigd, een museum speciaal voor kinderen en ook restaurant de Hagedis. Daarnaast worden er verschillende activiteiten georganiseerd, zoals breakdance, capuera en yogalessen. De Grote Pyr deelt haar ruimte graag met andere creatieve mensen en verhuurt ruimtes daarom voor een klein prijsje. Bijzonder aan deze twee panden is natuurlijk de overgang van het originele pand van de Blauwe Aanslag naar het nieuwe pand, de Grote Pyr. Door overleg met de gemeente is er een nieuw pand beschikbaar gesteld aan de bewoners van de Blauwe Aanslag

(grotepyr.nl).

‘De grote Pyr’ organiseert net als ‘de Blauwe Aanslag’ vroeger, veel activiteiten voor wijkbewoners en vervult hiermee een belangrijke, culturele rol binnen de wijk. Dit maakt ‘de Grote Pyr’ zeker de moeite waard om te vermelden.

Bewoners van de vrijplaatsen

Na alles wat er over de vrijplaatsen is gezegd, is het voor het onderzoek ook noodzakelijk om te kijken naar wie die vrijplaatsen bewonen. Geen bevordering van de culturele participatie van de buurtbewoners zonder hen. Het is een moeilijk punt om de bewoners te beschrijven, omdat zij natuurlijk niet allemaal hetzelfde zijn. Daarom beschrijf ik een paar punten die *typerend* zijn voor de vrijplaatsbewoners.

De officiële bewoners van de vrijplaatsen zijn, zoals aangegeven in het hoofdstuk over de creatieve vrijplaatsen, de krakers, maar binnen dit onderwerp meer aan te kaarten als kunstenaars.

De kunstenaars binnen de vrijplaatsen hebben vaak sterke idealen, gericht op de woningnood en de vercommercialisering van de stad. Ze hechten een grote waarde aan het experimentele karakter van de vrijplaatsen en vinden dit ook belangrijk voor de maatschappij. Ze verzetten zich tegen het keurslijf dat de overheid hun opdringt. Ze willen hun eigen plek hebben om te wonen, waar hun eigen regels gelden.

Samenvatting

In het afgelopen hoofdstuk is duidelijk geworden dat de creatieve vrij- en broedplaatsen door de kraakcultuur tot stand zijn gekomen. Door legalisering van bepaalde panden en lange onderhandelingen met de gemeente, zijn uiteindelijk de legale creatieve broedplaatsen ontstaan. De broedplaatsen zijn minder vrij dan de vrijplaatsen, omdat zij vastzitten aan eisen van de overheid die hun financiële hulp geeft om het pand in stand te houden. Ook kan een woningbouwcorporatie de eigenaar van het pand zijn en de regels bepalen. Dit laat ook meteen de positie van de vrijplaatsen en broedplaatsen zien in het kader van de civiele samenleving: soms staat de vrijplaats met één voet in de civiele samenleving en met de andere voet in de staat, soms met één voet in de markt en soms met één voet in beide terreinen.

In dit hoofdstuk noemde ik op een zeker punt de theorie van de “creatieve stad”. Deze theorie is deels verantwoordelijk voor de enorme aandacht omtrent cultuur en broedplaatsen. Vele landen hebben een groot deel van het beleid gebaseerd op deze theorie. Zo ook Nederland, wat gevolgen heeft voor de creatieve vrij- en broedplaatsen. In het volgende hoofdstuk zal deze theorie aan bod komen.

H3: DE CREATIEVE STAD

De theorie van de Creatieve stad is leven ingeblazen door Richard Florida, maar al veel eerder genoemd door Jane Jacobs in haar boek 'The life and death of great American cities'. Zij wordt dan ook door vele schrijvers genoemd in stukken over de creatieve stad. Deze theorie is tegenwoordig namelijk ontzettend populair onder zowel beleidsmakers als bedrijven als schrijvers. Er wordt beweerd dat als er meer gebruik wordt gemaakt van creativiteit, dit de economie van een stad ten goede komt. Er wordt getwijfeld of er sprake is van een hype rondom de creatieve stad of een nieuwe stroming. Er zijn sterke voorstanders maar minstens zulke sterke tegenstanders. In ieder geval is het de moeite waard om er een hoofdstuk aan te wijden, omdat deze theorie pleit voor meer cultuur en creativiteit binnen steden. Ook is de theorie een grote boost geweest in de ontwikkeling van de broedplaatsen.

Ik begin dit hoofdstuk met de vraag wat het begrip *creatieve stad* precies inhoudt, daarna zal ik de termen creatieve klasse en creatieve industrie bespreken, waarna ik de kracht van de stad zal uitleggen. Nadat ik het begrip *kruisbestuiving* heb uitgelegd, zal ik een beter verband leggen tussen de creatieve stad en de creatieve vrijplaatsen.

Overal creatieve steden

Het creatieve in de stad zorgt voor spanning in het stadsleven. Dit spannende stadsleven heeft verschillende aspecten. Zo kunnen binnen de creatieve stad door middel van creativiteit sociaal-culturele problemen opgelost worden, zoals het integratieprobleem. Hierbij staat de culturele identiteit centraal. Het beeld dat mensen opbouwen van zichzelf, van anderen en van de wereld buiten, heeft vergaande consequenties voor het functioneren van de samenleving. Cultuur en identiteit van maatschappelijke groeperingen zijn medebepalend voor de maatschappelijke structuur, de wijze waarop mensen samenleven en de vorming en het functioneren van maatschappelijke instituties (*Rutten, 2005, blz. 69 e.v.*).

In een tijdperk waarvan verwacht wordt dat de nieuwe technologieën de wereld en de economie redden, praat Florida over de "creative class" de groep mensen die binnen hun werk met creativiteit bezig zijn.

Florida stelt dat creativiteit belangrijk is om de stad vitaal te houden en om mensen aan elkaar te binden en te laten samenwerken.

In het vorige tijdperk leefden we in een industrieel tijdperk. Herkenbaar aan dit tijdperk was dat de mensen naar de banen toekwamen. Waar werk was, ging men heen.

Momenteel zijn wij binnen onze wereld op weg naar een postindustriële tijdperk. Dit postindustriële tijdperk is gericht op kennis, creativiteit, menselijk intellect, een flexibele productie van diensten en goederen en kennis met behulp van wisselende netwerketens tussen bedrijven, instellingen en individuen (*Mulder, 2006, blz. 14*). Dit wordt ook wel de culturele economie genoemd. (*Ministerie van VROM, 2002, blz. 15*).

We zijn dus af van de enorme productie van alleen maar goederen. Ook andere zaken worden op waarde geschat. We willen meer kennis en meer ervaringen. Dit wordt ook wel de "experience economy" genoemd. De Waal noemt dit ook in zijn boek *Uitdagend leren*, met betrekking tot de vrije tijd en de invulling die de mensen daaraan geven, in deze scriptie behandeld in hoofdstuk één. Binnen deze experience economy, komen de mensen niet meer op het werk af, maar komt het werk naar de mensen toe. De bedrijven vestigen zich in steden waar veel creatief talent zit. Of de bedrijven worden gevestigd door de creatieve klasse zelf. Zo bepaalt de creatieve klasse zelf waar ze werken, de bedrijven volgen hen.

Creativiteit

Zoals al meerdere keren beschreven staat in het bovenstaande gedeelte, is creativiteit het sleutelwoord binnen de creatieve stad. Wat maakt nou juist creativiteit zo belangrijk binnen een stad? En wat is creativiteit eigenlijk?

Volgens de Hongaars - Amerikaanse psycholoog Mihaly Csikszentmihalyi, brengt creativiteit iets tot stand, wat werkelijk nieuw is en waardevol genoeg wordt geacht om aan de cultuur toegevoegd te worden (*Franke, 2005, blz. 11*). Het is hierbij belangrijk dat het nieuwe idee verpakt wordt in een begrijpbare taal, deskundigen moeten ermee akkoord gaan en het moet opgenomen worden in het culturele gebied waar het thuishoort (*Kalden, 2005, blz. 203*). Pas dan is het toegevoegd aan de cultuur. Maar wat houdt het begrip "creativiteit" dan in? Het is altijd een vaag begrip geweest, waar verschillende definities van zijn. Florida hanteert in zijn boek *The rise of the creative class and how it's transforming work, leisure, community and every day life*, de volgende theorie over creativiteit: Creativiteit heeft niets te maken met intelligentie. Het heeft meer te maken met overzicht en het kunnen koppelen van verschillende zaken zodat nieuwere en meer bruikbare ontstaan. Voor de mens is een gezonde portie zelfverzekerdheid belangrijk om creatief te kunnen zijn. Deze zekerheid is nodig om fouten te durven maken en de kritiek van de omgeving aan te kunnen. Natuurlijk is het mogelijk om af en toe te twifelen aan je ideeën, maar dit mag niet iedere dag het geval zijn (*Florida, 2002, blz. 31*).

Sinds de komst van de lopende band, is de productie van goederen vaak geen ambacht meer. Producten komen door massaproductie tot stand en omdat er in dezelfde tijd meer gemaakt kunnen worden, werden producten goedkoper. De consument kan met hetzelfde geld ineens veel meer kopen, maar de keuze werd echter wel beperkter: Iedereen had hetzelfde product, van de lopende band. Sindsdien heeft de economie zich sterk ontwikkeld, waardoor er steeds meer producten te krijgen waren en er dus een concurrentie ontstond tussen de verschillende aanbieders van producten. De consument is hierdoor ontzettend verwend door de verschillende producenten van verschillende aanbieders, waardoor ze niet meer met alles genoeg nemen. Daarom is het belangrijk om innovatief en creatief te ontwerpen, dus om met nieuwe ideeën te komen voor de consumenten (*Duivenvoorden, 2004, vrijruimte.nl*). Dit is een groot voordeel van veel creativiteit in de stad: het kunnen neerzetten van iets wat (nog) niemand heeft.

Creatieve klasse/creatieve industrie

In de creatieve stad woont de creatieve klasse, die werkzaam is in de creatieve industrie. Florida definieert de creatieve klasse vrij breed: De creatieve klasse is de groep mensen die zich bezig houdt met het creëren van zinvolle, nieuwe vormen. Hier hoort dus bijna iedereen bij, zolang je maar een bijdrage levert aan de toegevoegde creatieve waarde van een product (*Franke, 2005, blz. 12*). De creatieve industrie is dus het werkterrein waarin de creatieve klasse werkzaam is. Media en Journalistiek studente Joke Mulder noemt in haar tekst de creatieve industrie een verzamelnaam voor alle bedrijven die zich bezig houden met conceptuele ideeën en culturele innovatie die gericht is op de productie, distributie en receptie van culturele goederen. Voorbeelden zijn film, mode, televisie boeken- en tijdschriftenuitgeverijen, theater, games, architectuur, muziek, dans, beeldende kunst enzovoorts (*Mulder, 2006, blz. 17*).

De Nederlandse overheid heeft een andere definitie uitgedacht. In de nota *Creatieve stad Den Haag*, wordt een driedeling gemaakt die daarna weer gesplitst wordt in een

engere en in een ruimere zin. De creatieve industrie wordt opgedeeld in de volgende disciplines: *de kunsten, media en entertainment en de creatieve zakelijke dienstverlening*.

De kunsten houden in engere zin podiumkunsten, festivals, evenementen, recreatiecentra, tentoonstellingen, beeldende kunst en fotografie in. De ruimere zin omvat podia, musea, openbare archieven, expositieruimten, kunst uitleen- handels, reproductie, uitgeverij en handel in geluidsopname en dienstverlenende kunst en cultuur.

Binnen de media en entertainment in enge zin, vallen de creatiefasen van film, radio en televisieprogramma's, literatuur (schrijvers) en de journalistiek. Binnen de ruime zin vallen daar dan nog materiële productie en distributie en verkoop/vertoning/uitzending van film, radio- en televisieprogramma's en het drukken, uitgeven, verkopen/uitlenen van boeken bij.

De culturele zakelijke dienstverlening bestaat alleen uit een beperkte definitie, omdat creativiteit in de overige productieketens geen waardevolle betekenis heeft. Bijvoorbeeld in de bouw en handel in onroerend goed speelt creativiteit geen doorslaggevende rol. Binnen de enge zin vallen vormgeving en ontwerp (onder andere interieur en mode), gaming, nieuwe media, architectuur, stedenbouwkundig en landschapsontwerp en reclame (*Dienst OCW, 2005, blz. 2*).

Eigenlijk komen de twee definities dicht bij elkaar. De overheid moet wat meer begrippen afbakenen en duidelijker maken, vanwege subsidies die uitgegeven moeten worden aan verschillende vormen van creativiteit.

Florida (2002) heeft zijn theorie van de creatieve klasse onder andere gebaseerd op de *X Group*, een theorie van historicus Paul Fussell. De *X Group* zijn de personen die met creativiteit bezig zijn, en zich dus wijden aan bijvoorbeeld de schilderkunst, de literatuur enzovoorts. De *X Group* werkt niet onder de regie van een baas, maar is vrij, ze zijn 'nobody's man'. Het belangrijkste is dat ze plezier hebben in hun werk, in tegenstelling tot de salarisslaven die een hekel hebben aan hun werk. (*Florida, 2002, blz. 67-68*). De creatieve klasse van Florida heeft dezelfde insteek. De creatieve klasse werkt wanneer zij dat willen en hebben geen '9 tot 5 mentaliteit'. Soms werken ze helemaal niet overdag en soms werken ze avonden achter elkaar, omdat er dan een idee ontpopt wat uitgewerkt moet worden en waar veel tijd voor nodig is. Florida geeft aan dat de creatieve klasse niet meer op basis van gewerkte uren betaald moeten worden, maar op de creativiteit die tot stand is gekomen tijdens het proces en het product wat hieruit is gekomen. Je zou dus kunnen zeggen dat ze betaald moeten worden voor de kwaliteit die zij leveren, in plaats van de uren die zij op een bepaalde plek hebben volbracht. Op zich zou dit een positieve ontwikkeling zijn, omdat mensen gemotiveerder aan het werk gaan; het product krijgt wat meer iets eigens.

In Nederland ligt de term klasse, die Florida gebruikt om de *creatieve klasse* aan te geven gevoelig. Het zou terug doen denken aan de klassen strijd: de ene persoon is meer waard dan de andere persoon, gebaseerd op verschillende klassen, Zoals het kastensysteem in India. Dit is niet Florida's bedoeling, zeker omdat de creatieve klasse zoveel mensen omvat, dat dit een groot deel van de wereld is. Je valt eerder binnen de creatieve klasse dan erbuiten. Dit is ook het hele idee achter de nieuwe vorm van werken met creativiteit: iedereen heeft wel iets creatiefs. Bovendien brengt creativiteit een welkome verandering binnen het huidige profiel van de kalende, blanke man van rond de vijftig. Creativiteit is niet bezig met verschillen in rassen, seksualiteit of leeftijd, ieder mens is creatief (*Florida, 2002*)

Kruisbestuiving

Binnen zowel de creatieve broedplaatsen als de vrijplaatsen, bevinden zich dus creatieve bedrijfjes zoals kledingwinkeltjes, ecologische supermarkten, boekenwinkeltjes, drukkerijen en galeries. Zo op het eerste gezicht allemaal verschillende soorten beroepen, maar wel allemaal binnen één pand. Door met elkaar in contact te staan en met elkaar de verschillende beroepen uit te voeren, wordt het allemaal een soort van mix. Alles wordt met elkaar gemengd en met elkaar in verband gebracht. Een duidelijk voorbeeld is de samenwerking tussen een beeldend kunstenaar en een architect, bij het ontwerpen van een gebouw. Doordat dit soort beroepen samen gaan werken, krijg je weer nieuwe innovatieve producten. Binnen de creatieve broedplaatsen word deze kruisbestuiving ontzettend gestimuleerd. Het is een aandachtspunt binnen het beleid van de creatieve stad. Daarom nemen projectmanagers van de creatieve broedplaatsen verschillende maatregelen om de kruisbestuiving tot stand te laten komen. Zo hebben de managers van de CBR, de eerste broedplaats in Den Haag, de kunstenaars voorzien van een goedkope atelierruimte, op voorwaarde dat ze zich niet zouden terugtrekken in hun atelier, maar met elkaar zouden communiceren. Binnen de Caballero fabriek, ook een creatieve broedplaats in Den Haag, heeft de projectmanager de kantine ingericht met alleen maar lange tafels. Hierdoor worden mensen gestimuleerd om naast elkaar en door elkaar heen te gaan zitten, dus niet de werknemers per bedrijf bij elkaar. Hierdoor is de kans op functiemenging groter (*Maes en Ockhuijsen (red), 2007, blz. 29, 31*). Ook binnen de klassieke vrijplaatsen is sprake van kruisbestuiving, ook wel aangegeven als functiemenging. In deze creatieve vrijplaatsen is dit een onderdeel van het overleven. Iedereen moet zijn sterke kanten gebruiken om het pand te kunnen laten voortbestaan. Hieruit komen dan creaties voor, gemaakt uit verschillende talenten en handen.

Voorwaarden voor de creatieve stad

Sinds er ontzettend veel steden in de wereld zijn die hun beleid toe hebben gespitst op de theorie van Richard Florida, is er een grote behoefte aan een soort richtlijn. Bedrijven en steden vragen zich af of de creatieve stad wel maakbaar is en hoe dat dan mogelijk is.

Volgens Florida heeft een stad 3 elementen nodig om zich te kunnen ontwikkelen in een creatieve stad, namelijk talent, technologie en tolerantie. Ik begin bij talent. Het spreekt voor zich, na alles wat hiervoor geschreven is over de creatieve stad dat er binnen de stad creatief talent moet zijn. Hier gaat het dus ook weer om al het talent binnen de creatieve stad en niet alleen de kunstenaars; Het gaat om iedereen met bepaalde creatieve vaardigheid. Florida omschrijft "het talent" als alle mensen die een Bachelor opleiding of hoger hebben behaald.

Naast talent is het belangrijk dat de stad genoeg op de hoogte is van technische ontwikkelingen en innovaties. Nieuwe processen maken nieuwe producten, wat interessant is voor de consument.

Het laatste punt, tolerantie is cruciaal voor de ontwikkeling van een creatieve stad. De bewoners van de stad moeten elkaar tolereren: ze moeten openstaan voor elkaar en voor de nieuwe ideeën. Florida ontdekte dit toen hij erachter kwam dat er in creatieve steden vaak een grote populatie homo's woont. Dit komt waarschijnlijk doordat de homo's zich geaccepteerd voelen in steden waar 'anders zijn' wordt geaccepteerd.

Hierdoor voelen ze zich veilig. Er moet wel ruimte zijn voor mensen om hun talenten te ontwikkelen en hun ideeën te kunnen uiten.

Met tolerantie wordt vaak ook het samenleven van verschillende etniciteiten bedoelt. In de creatieve stad is door haar open karakter en wederzijdse acceptatie geen sprake van discriminatie. Hierdoor zijn de inwoners van de creatieve stad automatisch heel divers en gevarieerd. Immers, iedereen voelt zich er thuis, waardoor verschillende soorten talenten zich aangetrokken voelen tot de stad, wat haar weer vitaler en sterker maakt. De tolerantie en de diversiteit komen ook weer terug in de verscheidenheid van uitgaansgelegenheden binnen een stad. Hoe meer variatie er is onder de bewoners van een stad, des te meer verschillende uitgaansgelegenheden er ontstaan. Ook dit maakt de stad weer unieker.

Naast “de drie T’s” is nog een ander aspect belangrijk om een stad creatief te maken: Er moet een groot aantal Bohemiens in de stad aanwezig zijn. Bohemiens zijn de producenten, de makers van creatieve en culturele waarde zoals acteurs, kunstenaars, schrijvers enzovoorts. Zij hebben de kracht om de creatieve klasse naar de stad te lokken.

Ook een belangrijk punt is in het bezit zijn van een volwassen stedelijke structuur, met voldoende interessante architectuur, historische plekken, openbare ruimte en attractieve vrijetijdsvoorzieningen (*Hodes, 2005, blz. 10*).

Socioloog Landry geeft nog een laatste belangrijk punt aan. De creativiteit, verworven door een persoon, moet wel gedeeld worden met de buitenwereld, anders blijft deze creativiteit zelfexpressie en introvert en kan het volgens de creativiteitsformule nooit gedijen tot echte creativiteit. Je creaties delen met anderen is dus een belangrijk gegeven om de creatieve stad tot bloei te laten komen.

De stad

Na de voorwaarden voor een stad om de zeer begeerde titel creatieve stad te krijgen, besteed ik nu aandacht aan de stad en waarom juist zij zo belangrijk is binnen de theorie van Florida.

Het spreekt voor zich dat er bewust is gekozen voor een creatieve stad, in plaats van bijvoorbeeld een creatief dorp of creatief platteland. De stad biedt bepaalde voordelen aan de maatschappij, waarin creativiteit zich goed kan ontwikkelen. Hieronder omschrijf ik een aantal argumenten.

Het is al jaren zo dat mensen naar de stad trekken om daar een nieuwe toekomst te beginnen. In de stad ben je vrij, daar kun je zijn wie je wilt zijn. Denk maar aan de vele films, waarin het hoofdpersonage die op het platteland woont, op weg gaat naar de stad om daar het grote geld te verdienen of om een carrière als acteur of zanger te beginnen. Deze vrijheid is een sterk punt van de stad. Daarnaast zijn steden ook al jaren dus de broedplaatsen van creativiteit en innovativiteit (*Mulder, 2006, blz. 15*).

Het belangrijkste van de stad zijn de potenties die zij heeft. Hiervoor kom ik terug bij de beschreven voorwaarden voor de creatieve stad. Deze zijn gebaseerd op de kansen van een stad. Binnen steden wonen verschillende mensen bij- en door elkaar. De afstand naar elkaar is kleiner dan binnen dorpen, waar de variëteit aan mensen kleiner is. Juist door deze kleine afstanden heeft de stad de kans om een broedplaats aan creativiteit te worden: De stad is een verzamelplaats voor talent. Volgens Landry komt dit talent samen op typisch stedelijke ontmoetingsplekken, zoals het stadsplein (*Mulder, 2006, blz. 27*).

Landry is ook een voorstander van de creatieve broedplaatsen. Volgens hem moeten er genoeg betaalbare ruimtes zijn, waar het creatieve milieu aan de slag kan en zichzelf en de creativiteit kan ontwikkelen. Volgens hem gebeurt dit vaak in leegstaande pakhuizen of andere industriële gebouwen. Dit is precies wat er onder een creatieve broedplaats wordt verstaan: een betaalbare plek, waar kunstenaars zich

thuis voelen, waar inspiratie kan worden opgedaan en waar wordt samen gewerkt aan een innovatief concept.

Maar de theorie van de creatieve stad is niet alleen rooskleurig. Er zitten ook nadelen aan, die ook betrekking hebben op de vrij- en broedplaatsen en de kunstenaars. In de volgende paragraaf beschrijf ik er een paar.

Nadelen van/kritiek op de creatieve stad

Sinds Florida's boek *The Rise of the creative Class*, wil elke gemeente van zijn of haar stad een creatieve stad maken. Daardoor dreigt de theorie ten onder te gaan in een hype. De steden moeten erop letten vooral talenten te benutten die de steden hebben, het moet een ontwikkeling zijn van de eigen specifieke potenties van de stad (*Rutten in: creativiteit en de stad, 2005, blz. 68*).

Daarnaast vinden sommige critici dat door kunst en cultuur zo commercieel te maken en de grenzen tussen bedrijven op deze wijze op te laten lossen, de kunst en cultuur sector uiteindelijk eraan moet geloven. De kunst en cultuur sector, met daarbij creativiteit is nu geen sector meer, maar meer een middel om de economie te verbeteren. De kunstenaar is daar niet meer dan een speelbal in. De kunstenaar zal de waarde van zijn werk niet omhoog zien gaan, want hij is niet de belangrijkste binnen dit. Het draait allemaal om geld, dat grotere bedrijven en personen over de rug van de kunstenaar heen verdienen.

Hier is dan sprake van "gentrification". Dit vindt altijd plaats bij minderheden, of op grond die niet veel waard is. Door er een broedplaat van de te maken, wordt de grond ineens populair, terwijl dit eerst niet het geval was. Critici verwachten, vanwege de populariteit van de creatieve stad, dat de grondprijzen waar de creatieve broedplaatsen zich op bevinden, zullen stijgen. Uit commercieel belang, zullen de broedplaatsen dan moeten wijken voor bijvoorbeeld dure woningen. De plek is zo populair geworden dat mensen er graag geld voor neerleggen om daar te wonen of te werken. Wanneer de grond veel geld waard is, zullen de kunstenaars de grond moeten verlaten, om plek te maken voor die dure appartementen of kantorencomplexen. De kunstenaar is dan min of meer gebruikt.

Omgekeerd kan "gentrification" ook op een positieve manier gebruikt worden, bijvoorbeeld door een verpauperde wijk te kunnen verbeteren door er een creatieve vrijplaats te laten ontstaan. De kunstenaar kan de plek in waarde doen stijgen. Waar de kunstenaar is, komt de creatieve industrie op gang, die zal zorgen voor een herwaardering van de wijk (*Mulder, 2006, blz. 45*). Dit is een belangrijk gegeven. Nu de creatieve stad zo populair is, zou dit ook meer binnen het welzijnswerk kunnen worden gebruikt. Zo kunnen de wijken versterkt worden en is er (tijdelijk) meer ruimte voor kunstenaars en andere creatievellingen.

samenvatting

Binnen vele gebieden zoals de politiek, de kunst en de commerciële sector, heeft de theorie omtrent de "creatieve stad" van Florida veel teweeg gebracht. Volgens Florida is creativiteit de motor van de economie. De drijvende kracht achter deze economie is de creatieve klasse, werkzaam in de creatieve industrie. Iedereen die mee werkt aan de creativiteit van een product, behoort tot deze creatieve klasse. De creatieve stad is in de stad ontstaan vanwege de verscheidenheid aan mensen, maar heeft wel een

```
ERROR: syntaxerror
OFFENDING COMMAND: --nostringval--

STACK:
```